

EINDRAPPORTAGE

EVALUATIE NFRP POLITIEKE PARTIJEN PROGRAMMA 2017-2019

Inhoudsopgave

Management summary	3
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding en achtergrond	7
1.2 Onderzoeksvragen en scope van de evaluatie	7
1.3 Evaluatieaanpak in het kort	8
1.4 Leeswijzer	10
2 NFRP Politieke Partijen Programma	11
2.1 Voorgeschiedenis van het NPPP	11
2.2 De opzet van het NPPP	13
3 Uitvoering van het NPPP	19
3.1 Overzicht en analyse van de activiteiten	19
3.2 Organisatie en uitvoering	28
3.3 Analyse relevantie en effectiviteit	34
4 Efficiëntie	38
4.1 Overzicht toegekende en bestede subsidies	38
4.2 Aanvraag en verantwoording	41
5 Conclusies en aanbevelingen	43
5.1 Beantwoording evaluatievragen	43
5.2 Conclusie relevantie en effectiviteit	47
5.3 Conclusie efficiëntie	48
5.4 Aanbevelingen	49
Bijlage 1. Evaluatiematrix	51
Bijlage 2. Respondentenlijst	53
Bijlage 3. Literatuurlijst	54
Bijlage 4. Casestudies	55

Management summary

Background of the evaluation

The Netherlands Fund for Regional Partnerships (*Nederlands Fonds voor Regionale Partnerschappen*; NFRP) is aimed at strengthening democracy and the rule of law in the countries surrounding the EU. The NFRP encompasses the Matra and Shiraka programmes, which focus on (South)Eastern Europe and Northern Africa and the Middle East respectively. The NPPP (*NFRP Politieke Partijen Programma*) is also part of the NFRP and is aimed at contributing to strengthening the capacity and network of political parties in the designated NPPP countries, by using a party-to-party approach. This approach entails Dutch political party foundations working together with local sister parties or organisations (that are likeminded or adhere to the same ideology), towards strengthening these parties or organisations, or the local political framework in a broader sense.

The Ministry of Foreign Affairs has requested insight into the relevance of the NPPP and the efficiency of the programme's management, in preparation of a revision of the subsidy framework. To this effect Significant APE has conducted an evaluation of the NPPP covering the period from 2017 to 2019. In conducting the evaluation a combination of desk research, interviews, portfolio analysis and six case studies was used. Each case study related to a collaboration between a Dutch political party foundation and a sister party or organisation in one of the target countries. The nature of the NPPP and its activities, as well as the scope of this evaluation, do not allow for an extensive evaluation that includes the impact of the programme. The effectiveness of the programme is included as much as possible at output and outcome level.

NPPP projects 2017-2019

The types of activities the political party foundations can receive funding for according to the subsidy framework, can be generally classified into the categories of training, sharing knowledge and expertise, networking and fact finding. In both the Matra and Shiraka regions training activities are most frequent. Subjects of training activities include campaigning, the relevant political ideology, professionalisation of the party and leadership skills. They are also often geared towards increasing female participation or attracting young people to politics. Examples of activities regarding sharing of expertise are meetings with the party leadership, voter surveys or online materials. Networking activities include (facilitating attendance of) conferences or adjacent meetings. Fact finding missions are organised to identify possible sister parties in new countries. The table below provides a brief overview of the annual subsidies (input), the projects realised (output) and subsequent results for the sister parties as seen in the case studies (outcome).

The Matra countries where the political party foundations are most active (i.e. on which most of the funding is spent) are Ukraine, Belarus and Bosnia-Herzegovina. Additionally, a large part of the available funding is spent on activities that are focused on target groups from a certain region rather than one country (for example, young political activists from the Western Balkan). The Shiraka countries that most funding is geared towards are Tunisia, Jordan and Morocco. The political party foundations indicate that these countries correspond with the countries where NPPP activities have the most potential and where it is most easy to work effectively. It is also these countries where the reach of activities in terms of participants is largest.

<i>Input</i>	<i>Output</i>	<i>Outcome as seen in case studies</i>
Matra-funding • 2017: € 635.790 • 2018: € 572.000 • 2019: € 553.935 • Total: € 1.761.725	• 151 projects • Of which 48% relates to training, 21% to sharing knowledge, 27% to networking and 4% to fact finding • At least 4.581 participants or persons reached • Targets groups of the activities were predominantly political parties and young people	• Contribution to attaining the goal of at least 50% female representatives in the liberal sister party in Bosnia-Herzegovina. • Contribution to the establishment, professionalisation and geographical reach of a social democratic youth movement in Ukraine.
Shiraka-funding • 2017: € 1.153.003 • 2018: € 1.647.000 • 2019: € 1.637.647 • Total: € 4.437.650	• 214 projects • Of which 37% relates to training, 33% to sharing knowledge, 24% to networking and 5% to fact finding • At least 5.413 participants or persons reached • Targets groups of the activities were predominantly political parties and young people	• Contribution to increased participation of women in sister parties in Morocco, Tunisia and Lebanon. • Contribution to increased participation of young people in sister parties in Morocco, Tunisia and Lebanon (by supporting the creation of the youth movement). • Increased knowledge in sister parties on political ideology, campaigning, social media and securing knowledge internally in Morocco, Tunisia and Lebanon.

As stated in the table above, the predominant target groups of activities are the sister parties themselves and young people. Other target groups that are often subject of NPPP activities include women, activists, religious groups and (prospective) local politicians. The type of projects that are organised in the Matra and Shiraka region differ slightly according to the political party foundations. In the Shiraka region activities more often focus on democratic values and the concept of a multiparty system, whereas projects in the Matra countries focus on EU accession or association and to a larger extent on professionalising sister parties.

Partner organisations

As the NPPP focuses on the party-to-party approach specifically, a large part of the partner organisations consists of local political parties that align with the party foundations regarding their political ideologies. The subsidy framework does allow for collaborations with other organisations that align ideologically, such as civil society groups. The goals of the party foundations align well with those of the NPPP framework, be it with a larger emphasis on their respective ideologies.

The political party foundations organise fact finding missions to identify suitable partners. On these missions they visit Embassies of the Netherlands in the specific target country and similar organisations to gather relevant background information. International political networks and European parties also provide a way of connecting with potential sister parties. Through these networks local parties regularly approach the Dutch political party foundations as well. The political party foundations indicate that it is generally more challenging to find suitable partners in the Shiraka region than it is in the Matra region. This is due to the fact that a longer history of partnerships exist in the Matra region and the local context is generally more stable. Sometimes it is more difficult to find sister parties in specific countries as the political ideology of the Dutch political party foundation is not (yet) mainstream in the target country.

Third parties that the party foundations often collaborate with include similar party foundations from other EU countries or the US, and international political network organisations and European political parties. Some of these have a local presence in the target countries, which is an advantage in realising projects. In up to half of the projects collaboration with international partners takes place.

Programme management

The political party foundations submit reports on their (financial) results annually. Every year a lot of changes are made to the projects as described in the subsidy applications as they are often executed in a different way, and at times not at all. During the evaluation period, an increase can be seen in the percentage of the subsidies that is actually spent. When political party foundations have funding left at the end of the year that remains unspent, it is returned to the Ministry. The increase in subsidies that the political foundations manage to spend is mainly due to staff changes and instability in the target countries in the earlier years. Additional reasons for underspending that are mentioned in the annual reports are a mismatch between the goals of the project and the subsidy requirements and project costs turning out lower than expected.

The subsidy framework stipulates that indirect costs (not project related) cannot exceed 20% of the total budget in NPPP subsidy applications. The political party foundations are established in order to execute the subsidies under the NPPP (and the counterpart of the subsidy that is managed by the Ministry of Internal Affairs), and in most cases do not have other sources of funding for their activities. The framework for subsidies managed by Internal Affairs does not set a limit for costs that are not project related. Other aspects also make this framework less strict regarding the projects that can be financed, which can influence the decision on where to apply for certain projects (Foreign Affairs or Internal Affairs). The political party foundations register indirect costs of 15 to 20% of the subsidy spent during the evaluation period, averaging at 16%.

The requirements for the NPPP subsidy applications were standardised and specified to a greater extent between 2017 to 2019. Though improvement in terms of standardisation have been made, differences between applications from the various party foundations remain. The applications often do not include outcome level goals for the projects. There is not a standardised format for reporting for the annual subsidy report (execution of projects) and differences remain in the level of detail in the final reports. The reports do not provide much insight into outcome level results regarding strengthening the political framework and network of sister parties. Measuring the outcome of the NPPP in general is not easy, as the programme consists of many different projects and topics. Furthermore, outcomes often result from multiple projects over several years.

Conclusions: relevance, effectiveness and efficiency

The NPPP is relevant to the policy goals of the NFRP, which is aimed at strengthening democracy and the rule of law in the ring of countries around the EU. The NPPP focuses on political parties in the NFRP target countries in particular, and political parties make up an important part of the democratic process. How exactly the NPPP projects are meant to contribute to the policy goals of the NFRP has not been specified with a Theory of Change. The party-to-party approach is appropriate for organising projects that are aimed at strengthening the (political) framework of the sister parties and partner organisations. By having Dutch political parties working with local political parties of a similar ideology, trust in the provided advice and expertise is created. The projects are based on requests from the sister parties, ensuring that they fit their needs. Barriers to well-functioning democratic parties do remain in the target regions of the NPPP, that the party-to-party approach does not address. For example when parties are heavily linked to one personality or where corruption exists. The party foundations do not work with sister parties like this. The goals of the projects organised with NPPP funding, align with the goals of the programme. The political party foundations do emphasize the importance of their political ideology quite heavily in their projects. This is not contradictory to the goals of the NPPP. At the moment not many long term goals are set as part of the collaboration with sister parties. Doing so could increase the relevance of the projects, as it would stimulate working towards outcome level results.

This evaluation has focused on effectiveness in terms of output, and to a lesser extent outcome, but the impact of the NPPP cannot be determined. The programme has led to a large amount of projects aimed at the target countries that are in line with the goals of the NPPP. The political party foundations are able to organise projects successfully. In the Shiraka region this remains a bigger challenge than in the Matra region, mainly due to the local context. Outcomes that can be seen in the case studies include an increased participation of young people and women in the sister parties. Long term goals and indicators are not formulated in most projects however, limiting the conclusions that can be drawn regarding effectiveness.

The political party foundations organise a large amount of relatively small projects. Generally, they succeed in spending the annual subsidy amount, be it with many alterations to the projects as originally outlined in the applications. The overhead costs are on average lower than the 20% the subsidy framework allows for. The political party foundations were founded specifically to implement projects within the framework of the NPPP. This way of working (including a maximum overhead of 20%) is consistent with other subsidies granted to political parties, such as for their research bureaus. Considering this background, a provision of 20% of the budget that can be allocated towards not project related costs, is reasonable.

The applications for the subsidy have been standardised during the evaluation period and reviews of the annual reports have become stricter. The Ministry still conducts a relatively light review of the applications, mainly concerning the question of whether the suggested activities are in line with the activities described in the subsidy framework and the target countries of the programme. Differences remain in the way applications and annual reports describe activities, goals and results. The reports do not offer much insight into the results of the programme. The annual nature of the subsidy framework limits the inclusion of long term goals and results.

Recommendations

- a. Outline a Theory of Change, describing the way the activities are meant to contribute to the goals of the programme.
- b. Consider extending the subsidy period to more than one year.
- c. Independent of the introduction of a multi-annual subsidy period, it would be beneficial to the relevance of the NPPP if the political party foundations would increasingly formulate long term goals in projects and the collaboration with their partners.
- d. In order to measure output and outcome level results, it is necessary to formulate goals that can be measured for projects, and corresponding indicators.
- e. In order to gain better insight into and overview of the subsidy portfolio, it can be helpful to introduce a standard format for the annual reports, in addition to the standardised format for applications. It would be logical to align the two as much as possible. In that way the expected results and results achieved can be easily compared.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

Het Nederlands Fonds voor Regionale Partnerschappen (NFRP) omvat verschillende programma's gericht op het versterken van de rechtsstaat en democratische ontwikkeling in de ring rond de Europese Unie (EU). Het NFRP valt uiteen in het Matra- en Shiraka-programma, gericht op respectievelijk (Zuid-)Oost Europa en Noord-Afrika en het Midden-Oosten (MENA-regio). Daarnaast omvat het Fonds ook het NFRP Politieke Partijen Programma (NPPP). Het NPPP is gericht op het versterken van kadervorming en netwerkopbouw van politieke partijen, bewegingen of organisaties in de Matra- en Shiraka-regio's. Stichtingen gelieerd aan Nederlandse politieke partijen die vertegenwoordigd zijn in de Tweede Kamer, kunnen subsidies aanvragen voor het opzetten van activiteiten gericht op het versterken van zusterpartijen c.q. -organisaties in de doellanden van het programma. Binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) zijn de directies Europa (DEU) en Noord-Afrika en Midden-Oosten (DAM) verantwoordelijk voor de het programma.

In verband met de periodieke herziening van het subsidiekader van het NPPP wil het ministerie van BZ meer inzicht verwerven in met name de relevantie van het programma en de efficiëntie van het programmabeheer. Het ministerie heeft Significant APE gevraagd een evaluatie van het NPPP uit te voeren over de jaren 2017 tot en met 2019. In dit kader heeft het onderzoeksteam het voorliggende onderzoeksrapport opgesteld.

1.2 Onderzoeksvragen en scope van de evaluatie

Het evaluatieonderzoek heeft met name betrekking op de relevantie en effectiviteit en van het NPPP en de efficiëntie van het programmabeheer. Daarnaast nemen we in de evaluatie de effectiviteit van het programma zo veel mogelijk mee door te kijken naar beschikbare informatie over de behaalde resultaten van het programma op *output*- en *outcome*-niveau (respectievelijk de directe resultaten en bereikte resultaten bij de doelgroep).

De evaluatie dient input te leveren voor een periodieke herziening van het subsidiekader. Om deze redenen wordt in de evaluatie ook aandacht besteed aan concrete aanbevelingen voor verbetering van de uitvoering en het programmabeheer. De evaluatievragen relateren aan de vraag of op basis van de subsidieaanvragen voldoende kan worden beoordeeld of activiteiten in lijn zijn met de doelen van het NPPP, aan de voorwaarden voor een effectieve en relevante uitvoering van het programma, en aan de verantwoording en monitoring.

Evaluatievragen relevantie en effectiviteit

- Wat is de relevantie van het NPPP en van de gevolgde party-to-party benadering? Wat zijn de voorwaarden voor een relevante en effectieve inzet van deze benadering en in hoeverre worden deze gerealiseerd?
- Aan welke voorwaarden dient de lokale context te voldoen voor een succesvolle party-to-party benadering en in welke mate is deze context aanwezig in beide doelregio's? Hoe verhoudt dit zich tot een meer algemene en niet partij-gerelateerde aanpak gericht op het volledige politieke spectrum?
- Slagen Nederlandse politieke partijstichtingen erin om geschikte samenwerkingspartners te vinden voor relevante ondersteuningsactiviteiten? Zijn er wat dit betreft verschillen tussen Matra- en Shiraka-landen?
- In hoeverre sluiten de ondernomen activiteiten van de politieke partijstichtingen aan bij de doelstellingen van het NPPP?
- In hoeverre is er onder de politieke partijstichtingen sprake van afstemming met de inzet van gelijkgestemde organisaties uit andere EU-lidstaten?
- Biedt het subsidiekader voldoende mogelijkheid om subsidievoorstellen te beoordelen op rechtmatigheid en relevantie in het licht van de (NFRP) doelstellingen?
- Hoe interpreteren de politieke partijstichtingen de doelstellingen van het programma en verschilt deze interpretatie van die van het ministerie van Buitenlandse Zaken?
- Welke soorten activiteiten hebben de Nederlandse politieke partijen/partijstichtingen ondernomen om die doelstellingen te realiseren en wie hebben daarvan geprofiteerd? In welke mate zijn de doelstellingen gerealiseerd?

Efficiëntie

- Is er voldoende rechtvaardiging voor de 20% van het budget die kan worden besteed aan indirecte, niet aan activiteiten toe te rekenen kosten?
- Geven de ingediende aanvragen en verantwoordingen een goed inzicht in de daadwerkelijk ondernomen activiteiten? Hoe kan dit worden verbeterd?
- Zijn de uitvoeringskosten van de diverse stichtingen redelijk in vergelijking met de projectkosten?
- Is er sprake van een correcte verhouding tussen flexibiliteit in de uitvoer (ruimte om gedurende het subsidiejaar de focus van de inzet te verschuiven) en gedegen subsidieverlening op basis van een gelijk speelveld?
- In hoeverre is er onder aanvragers/uitvoerders sprake van een kritische reflectie op de samenwerking met lokale partners en in hoeverre speelt deze reflectie mee in vervolgaanvragen?

Box 1. Onderzoeksvragen

1.3 Evaluatieaanpak in het kort

We hebben verschillende onderzoeksactiviteiten ingezet voor de beantwoording van de hoofdvragen van het onderzoek. De gehanteerde onderzoeks aanpak is samengevat in Figuur 1.

Figuur 1. Overzicht onderzoeksactiviteiten

De belangrijkste elementen van de onderzoekaankpak lichten we hieronder kort toe.

- a. De **portfolioanalyse**. In de portfolioanalyse hebben we aan de hand van een standaardformat per partijstichting en per jaar een overzicht gemaakt van de gegunde subsidies en de projecten die daarmee zijn uitgevoerd. We gebruiken daarvoor de informatie uit de aanvragen, correspondentie en de inhoudelijke en financiële verantwoordingen van de partijstichtingen.
- b. De **interviews**. In de evaluatie zijn vertegenwoordigers van alle partijstichtingen die in de evaluatieperiode subsidie hebben ontvangen geïnterviewd. Dit betreft negen partijstichtingen.¹ De interviews met de partijstichtingen waren gericht op 1) de wijze waarop de partijstichtingen uitvoering hebben gegeven aan het programma (doelstellingen, samenwerkingspartners, projecten), 2) uitkomsten van de activiteiten, en 3) het subsidiekader. In de tweede plaats zijn interviews gehouden met betrokken medewerkers van DAM en DEU. Deze interviews waren gericht op 1) een nadere uitwerking van de doelen van het NPPP en de prioriteiten van BZ, en 2) onderwerpen met betrekking tot het programmamanagement. Tot slot zijn interviews gehouden met een aantal andere organisaties die indirect betrokken zijn bij het NPPP, zoals het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK). Zie voor een overzicht van de respondenten bijlage 2.
- c. De **casestudies**. In de cases is gekeken naar specifieke samenwerkingsverbanden van de partijstichtingen met een zusterpartij. Een casus betreft de projecten die een partijstichting in de evaluatieperiode samen met de betreffende zusterpartij heeft uitgevoerd. Hierbij is voor iedere casus gesproken met de betrokken medewerkers van de Nederlandse politieke partijstichting, betrokken medewerkers van de Nederlandse ambassade in het betreffende land en betrokken medewerkers van de lokale partnerorganisatie. Cases zijn geselecteerd op basis van een aantal criteria, namelijk spreiding over de Nederlandse politieke partijen (kleiner, groter, links-rechts et cetera), spreiding qua regio over Matra en Shiraka, en spreiding in de hoogte van de subsidies. Een overzicht van de geselecteerde cases is opgenomen in bijlage 4.

¹ Het Forum voor Democratie heeft een subsidieaanvraag gedaan, maar heeft geen gevolg aan de uitvoering van het programma gegeven.

1.4 Leeswijzer

De rest van het rapport is als volgt opgebouwd:

- a. Hoofdstuk 2 bevat een kort overzicht van het NPPP;
- b. Hoofdstuk 3 bevat de bevindingen over de uitvoering van het NPPP en de relevantie en effectiviteit van het programma;
- c. Hoofdstuk 4 bevat de analyse van de efficiëntie;
- d. Hoofdstuk 5 bevat de conclusies en aanbevelingen.

Tenslotte zijn verschillende bijlagen toegevoegd met daarin de (1) Evaluatiematrix, (2) Respondentenlijst, (3) Literatuurlijst, (4) Casestudies.

2 NFRP Politieke Partijen Programma

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van het NPPP, van een korte uiteenzetting van de geschiedenis van het programma, tot de huidige doelstellingen, activiteiten en financiering binnen het programma.

2.1 Voorgeschiedenis van het NPPP

Het NPPP kent een lange voorgeschiedenis. In de onderstaande figuur worden de belangrijkste ontwikkelingen over de tijd weergegeven. In de volgende paragrafen wordt de ontwikkeling in meer detail toegelicht.

1990: Start Subsidieregeling *Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa* – uitgevoerd door BZK.

1994: Het programma valt onder het nieuwe opgerichte Matra – gefinancierd vanuit de BZ begroting, uitgevoerd door BZK.

2000: De uitvoering van het programma wordt ondergebracht bij BZ.

2012: Met de oprichting van Matra-zuid wordt het landenbereik uitgebreid naar landen in de Arabische regio.

2013: De uitvoering van het programma wordt weer verschoven naar BZK onder de *Wet financiering politieke partijen*

2017: Met de oprichting van het NFRP wordt het NPPP in het leven geroepen om de aanvullende middelen voor het programma te verstrekken. Het NPPP wordt uitgevoerd door BZ.

Figuur 2. Tijdlijn ontstaan NPPP

2.1.1 1990: Subsidieregeling *Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa*

Het NPPP kent zijn oorsprong in 1990 met de instelling van de subsidieregeling *Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa*. De regeling werd ingesteld zodat Nederlandse politieke partijen een ondersteunende rol konden spelen bij de benodigde scholing en vorming van het politieke kader in Midden- en Oost-Europa na de val van de muur. Bij de vormgeving van de subsidie werd zoveel mogelijk aangesloten bij de bestaande subsidieregelingen voor de financiering van de activiteiten van politieke partijen in Nederland.

2.1.2 1994: Matra Politieke Partijen Programma (MPPP)

Vanaf 1994 werd de subsidie ondergebracht in het nieuw opgerichte Matra-programma. Het Matra-programma richtte zich op maatschappelijke transformatie in landen in Midden- en Oost-Europa. Het Matra politieke partijen programma (MPPP) werd gefinancierd vanuit de begroting van het ministerie van BZ. De subsidieregeling werd nog wel uitgevoerd

door het ministerie van BZK.² In de loop van de tijd werd het aantal doellanden van de subsidieregeling voor politieke partijen in een aantal stappen uitgebreid met landen in voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie. Afgezien van deze uitbreiding waren er geen belangrijke wijzigingen in de subsidieregeling.

2.1.3 2000: Overheveling naar Buitenlandse Zaken

In 2000 werd de uitvoering van de subsidieregeling verplaatst naar BZ. De financiering van de activiteiten paste niet binnen het wetsvoorstel van de *Wet subsidiëring politieke partijen*. Eén van de uitgangspunten van de wet was om inhoudelijke overheidsbemoeienis met de uitgaven van de politieke partijen zoveel mogelijk te vermijden. Het MPPP werd gezien als een regeling die uitdrukkelijk bedoeld was als instrument van buitenlands beleid.³ In de loop van de tijd verschoof de nadruk van het Matra-programma van maatschappelijke transformatie in Midden- en (Zuid-)Oost-Europa naar de ondersteuning van het Europees preaccessie-beleid.⁴ Nadat in 2004 een groot aantal van de Matra-doellanden was toegetreden tot de EU werd het programma in die landen uitgefaseerd. De nadruk van het programma verschoof naar de (potentieel) kandidaat-lidstaten en Oostelijke buurlanden.⁵

2.1.4 2012: Matra-zuid

Na de ontwikkelingen rondom de Arabische lente in 2010 en 2011 wilde het kabinet een duurzame transitie naar democratisering en opbouw van de rechtsstaat in de Arabische regio ondersteunen. Met dit doel werd ook het Matra-zuid programma in het leven geroepen. Net als bij het Matra-programma was het doel om actief burgerschap, een sterk maatschappelijk middenveld en een transparante overheid te bevorderen teneinde aan pluriformiteit en democratie bij te dragen.⁶ Als onderdeel van het Matra-zuid programma werden eveneens middelen beschikbaar gesteld aan de politieke partijstichtingen om activiteiten te ontwikkelen met zusterpartijen c.q. -organisaties, in lijn met de bestaande activiteiten binnen het MPPP.

2.1.5 2013: Wet financiering politieke partijen (Wfpp)

Met de invoering van de *Wet financiering politieke partijen* in 2013 werd besloten om het MPPP-budget onder te brengen bij het ministerie van BZK. De overweging hierbij was dat het logisch zou zijn voor politieke partijen één loket te creëren voor subsidies. Het Wfpp subsidiekader stelt minder eisen aan de verantwoording van de subsidie en geeft minder richting wat de doelregio en activiteiten betreft. Bij de overheveling is een brief uitgegaan van de Ministers van BZK en BZ waarin partijstichtingen werden verzocht de middelen te besteden zoals binnen het Matra-programma vereist was. In een evaluatie van het Matra-programma over de periode 2012-2014⁷ werd opgemerkt dat de uitvoering

² Kamerstuk Tweede Kamer 1993-1994 kamerstuknummer 23125, ondernummer 4. Ondersteuningsbeleid Midden- en Oost-Europa

³ Tweede Kamer 1998-999, nr. 25704-65c. Regeling van de subsidiëring van politieke partijen (Wet subsidiëring politieke partijen), Memorie van antwoord.

⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken (2009). Matra gemoderniseerd, 16 oktober 2009.

⁵ Idem.

⁶ Tweede Kamer 32623-40, Actuele situatie in Noord-Afrika en het Midden-Oosten; Brief regering; Verdere invulling van de Nederlandse inzet in de Arabische regio.

⁷ APE Public Economics and MDF (2015), *Evaluation report Matra programme (in pre-accession countries : Western Balkan and Turkey) 2012 – 2014*.

van de regeling zich grotendeels buiten het zichtveld van BZ afspeelde. De evaluatie constateerde dat partijstichtingen op dat moment echter niet afweken van de werkwijze van het Matra-programma.

2.1.6 2017: NFRP Politieke Partijen Programma

In 2015 werd er in de Tweede Kamer een motie aangenomen voor het opzetten van het NFRP. Er werd gesproken van een 'ring van instabiliteit' rondom Europa. In 2017 werden daarom ook de budgetten voor Matra en Shiraka (de opvolger van Matra-zuid) verhoogd.⁸ De verhoging van de budgetten betekende dat er meer middelen beschikbaar kwamen voor de politieke partijenprogramma's, aangezien er werd vastgehouden aan de wens om 12% van het Matra en Shiraka budget voor deze programma's in te zetten. Met de verhoging kwam de totale omvang van het NFRP op € 31,3 miljoen. Verdeling van de extra middelen via de Wfpp vereiste echter een wetwijziging, omdat het subsidiebedrag benoemd wordt in de wet. Om deze reden werd gekozen om de aanvullende middelen te verdelen via een nieuwe subsidieregeling uitgevoerd door BZ. Deze regeling werd het NPPP.

2.1.7 Terug naar het ministerie van BZ

In de huidige situatie worden in het kader van het politieke partijen programma onder het NFRP, zowel subsidies verstrekt binnen het NPPP (BZ), als binnen de Wfpp (BZK). Beide subsidies kennen hun eigen subsidiekader en aanvraag- en verantwoordingsprocessen. Deze evaluatie betreft enkel het deel dat door BZ wordt uitgevoerd. De activiteiten die partijstichtingen uitvoeren onder de Wfpp zijn dus geen onderdeel van de evaluatie. In de evaluatie wordt wel stilgestaan bij de verschillen tussen activiteiten binnen het NPPP en de Wfpp.

In een evaluatie van de Wfpp in 2017 werd de aanbeveling gedaan om de buitenlandse activiteiten binnen de Wfpp weer onder te brengen bij BZ. Als reden werd gegeven dat politieke partijstichtingen bij de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten nauw contact hadden met BZ; de subsidierelatie met BZK werd in de evaluatie bestempeld als een onnodige tussenstap in de uitvoering. Daarnaast sluiten de internationale activiteiten minder goed aan bij de doelen van de Wfpp.⁹ De wetwijziging waarmee de subsidie weer onder BZ zal vallen moet ten tijde van het opstellen van het rapport nog worden voorgelegd aan de Tweede en Eerste Kamer.

2.2 De opzet van het NPPP

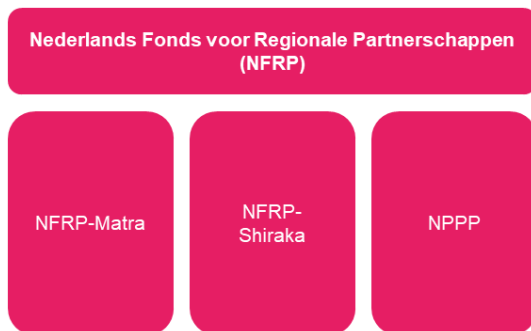
2.2.1 Nederlands Fonds voor Regionale Partnerschappen

Het NPPP maakt onderdeel uit van het NFRP. Binnen het NFRP zijn een drietal programma's actief:

- a. NFRP-Matra: Activiteiten gericht op (Zuid-)Oost Europese landen met een EU-toetredingsperspectief of een intensieve samenwerking met de EU in het kader van het Oostelijk Partnerschap;
- b. NFRP-Shiraka: Activiteiten gericht op de Arabische regio;
- c. NPPP: Ondersteuning van lokale politieke organisaties in de bovenstaande regio's via subsidies aan stichtingen gelieerd aan Nederlandse politieke partijen die in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd.

⁸ Incidenteel in 2017 en 2018 en structureel vanaf 2019.

⁹ *Het publieke belang van politieke partijen*, eindrapport van de Evaluatie en Adviescommissie Wet financiering politieke partijen.

Figuur 3. Onderdelen NFRP

NPPP

Voor het NPPP worden middelen gereserveerd vanuit zowel NFRP-Matra en NFRP-Shiraka. Voor beide programma's geldt dat 12% van het budget wordt besteed aan de politieke partijenprogramma's. De middelen worden voor een deel verstrekt via de Wfpp en voor een deel via het NPPP. Voor zowel het NPPP als de Wfpp dienen de partijstichtingen jaarlijks subsidievoorstellen in om in de doellanden projecten uit te voeren.

2.2.2 Doelstelling en activiteiten binnen het NPPP

Het doel van het NPPP is in het subsidiekader als volgt omschreven: *'Nederlandse politieke partijen middels twinning in staat te stellen een bijdrage te leveren aan de versterking van kadervorming en netwerkopbouw van zusterpartijen c.q. -organisaties' (...)*.¹⁰

Party-to-party-benadering (twinning)

De NPPP-aanpak kenmerkt zich door de *party-to-party*-benadering. Het uitgangspunt is dat Nederlandse partijstichtingen partnerschappen vormen met ideologisch gelijkgestemde organisaties in de doellanden. Hierbij is het idee dat ideologische nabijheid de barrières tot samenwerking verlaagt en de partijstichtingen sneller toegang hebben tot hun ideologische partners dan bijvoorbeeld NGOs. Het programma is gericht op het ondersteunen van lokale politieke partijen of organisaties en daarmee bij te dragen aan een pluriform partijstelsel. Goed functionerende politieke partijen zijn immers een voorwaarde voor een pluriforme democratie. Doordat verschillende partijstichtingen diverse lokale organisaties ondersteunen, zou het programma moeten bijdragen bij aan de ontwikkeling van een pluriform partijstelsel.

In het subsidiekader wordt gesproken van *"Zusterpartijen c.q. -organisaties"*. In de praktijk werken de partijstichtingen samen met verschillende typen organisaties. In veel gevallen gaat het om politieke partijen, maar het kan ook gaan om stichtingen verbonden aan politieke partijen, non-gouvernementele organisaties (NGOs), (kennis)instituten of partijen in oprichting. Het subsidiekader is in dit verband met opzet breed geformuleerd.

¹⁰ Staatscourant 2018, 12980, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2018-12980.html>.

Activiteiten: kader- en netwerkvorming

Binnen het programma richten de activiteiten van de partijstichtingen zich enerzijds op kadervorming, dat onderwerpen omvat als:

- a. Participatie van vrouwen en jongeren in de politieke partijen;
- b. Partijideologie;
- c. Communicatie;
- d. Het opzetten en uitvoeren van een politieke campagne;
- e. Partijorganisatie;
- f. Leiderschap;
- g. Onderhandeling of debatteren.

Het tweede doel van het programma betreft het versterken van netwerkvorming. Dit betreft het onderhouden van contacten tussen de zusterpartijen c.q. -organisaties en buitenlandse politieke partijstichtingen en haar zusterpartijen of -organisaties, en het bevorderen van hun internationale netwerk. Het doel is dat de partijstichtingen en hun zusterpartijen c.q. -organisaties een langdurige en gelijkwaardige relatie opbouwen. Daarbij is ook netwerkvorming met andere ideologisch verwante partijen relevant, bijvoorbeeld in Europese of internationale netwerken, of juist in de regio.

Activiteiten die voor subsidie in aanmerking komen zijn weergegeven in het onderstaande tekstkader. Het betreft vaak kleinschalige activiteiten zoals trainingen, het organiseren van conferenties, opstellen van voorlichtingsmateriaal en het faciliteren van netwerkbijeenkomsten.

In het subsidiekader van het NPPP zijn de activiteiten als volgt beschreven: *“Onder politieke vormings- en scholingsactiviteiten worden verstaan activiteiten ter bevordering van het democratiseringsproces die verband houden met:*

- 1. het houden van politieke vormingscursussen voor leden en aspirant-leden, het kader en de gekozen vertegenwoordigers in openbare organen van hiervoor bedoelde zusterpartijen cq. -organisaties;*
- 2. het (doen) voorbereiden en samenstellen van documentatiemateriaal voor scholen, verenigingen en vergelijkbare instellingen in de doellanden, die voorlichting vragen omtrent de politieke doelstellingen van de hiervoor bedoelde zusterpartijen cq. -organisaties;*
- 3. het (laten) opleiden van personen, die met de verzorging van cursussen, of voorlichting als bedoeld onder 1 en 2 zijn belast;*
- 4. ondersteuning van op beleidsontwikkeling gerichte processen van zusterpartijen cq. -organisaties met het oog op capaciteitsopbouw, door middel van lezingen, seminars en conferenties.*
- 5. facilitering van netwerkbijeenkomsten gericht op het versterken van de banden tussen de vertegenwoordigers van een of meerdere partnerorganisaties uit de hierboven genoemde doellanden en vertegenwoordigers van de aanvrager en de Nederlandse politieke partij die deze vertegenwoordigt.”*

Box 2. Activiteiten binnen het NPPP¹¹

¹¹ Staatscourant 2018, 12980, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2018-12980.html>.

Partijstichtingen

De subsidie in het kader van het NPPP wordt niet direct verstrekt aan de politieke partijen. Voor de subsidie wordt gebruik gemaakt van partijstichtingen, die de partijen voor de uitvoering van de NPPP- en Wfpp-subsidies hebben opgericht. De partijstichtingen zijn dan ook de uitvoerende partij in het programma. Zij leggen contacten met lokale organisaties en ontwikkelen samen met hen de activiteiten. In de evaluatieperiode waren er negen partijstichtingen die van de subsidieregeling gebruik hebben gemaakt, deze zijn weergegeven in Tabel 1. FVD International heeft in 2019 een subsidieaanvraag gedaan, maar heeft uiteindelijk geen uitvoering gegeven aan het programma.

Partijstichting	Partij
Foundation Max van der Stoep (FMS)	PvdA
Eduardo Frei Stichting (EFS)	CDA
De Haya van Somerenstichting (HvSS)	VVD
De Helling Democracy Development Abroad (DDA)	GL
SGP-Internationaal (voorheen Stichting VOE)	SGP
Internationaal Democratisch Initiatief (IDI)	D66
Foundation for International Christian Democratic Development (FICDD)	CU
Animal Politics Foundation (APF)	PvdD
Beweging Denk International (BDI)	Denk
Forum voor Democratie International	FvD

Tabel 1. Partijstichtingen die NPPP subsidie hebben aangevraagd in de periode 2017-2019

2.2.3 Doellanden van het NPPP

Het NPPP is gericht op zowel doellanden binnen het Matra-programma, als op doellanden binnen het Shiraka-programma. De doellanden zijn opgenomen in het subsidiekader. De doellanden komen echter niet één-op-één overeen met de doellanden van de twee programma's. De doellanden voor NPPP-Matra zijn opgedeeld in (potentieel) kandidaat lidstaten voor de EU en de landen van het Oostelijk Partnerschap. De landen die hieronder vallen zijn weergegeven in Tabel 2.

(Potentieel) kandidaat lidstaten	De landen van het Oostelijk Partnerschap
Albanië	Armenië
Bosnië-Herzegovina	Azerbeidzjan
Kosovo	Georgië
Noord-Macedonië	Moldavië
Montenegro	Oekraïne
Servië	Wit-Rusland
Turkije	

Tabel 2. Matra-doellanden

De NPPP-doellanden voor de Shiraka-regio zijn weergegeven in Tabel 3.¹² Het betreft landen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. De lijst met landen voor het NPPP komt niet helemaal overeen met de doellanden van het Shiraka-programma. In een aantal landen werd de uitvoering van het NPPP-programma niet reëel geacht.

¹² Het Shiraka-programma kent buiten het NPPP nog meer doellanden zoals landen in de Golf, Sudan en Mauritanië.

Doellanden NFRP-Shiraka
Algerije
Egypte
Irak
Jordanië
Libanon
Libië
Marokko
Tunesië

Tabel 3. Shiraka-doellanden

2.2.4 Financiering

Binnen de totale budgetten van het NFRP wordt 12% gereserveerd voor het politieke partijen programma (in 2019 € 3.758.640). Een deel van dit bedrag wordt verstrekt door het ministerie van BZK (in 2019 € 1.567.058) in het kader van de Wfpp. Het resterende deel wordt verstrekt door het ministerie van BZ binnen het NPPP (in 2019 € 2.191.582). Van het totale bedrag is ca. 25% van de middelen beschikbaar in het kader van NFRP-Matra en ruim 75% in het kader van NFRP-Shiraka.¹³ Binnen de subsidie mag maximaal 20% worden besteed aan niet-activiteit gebonden kosten (overhead).

	2017	2018	2019
Totaal BZ	€ 1.788.794¹⁴	€ 2.219.000	€ 2.191.582
Matra-landen	€ 635.790	€ 572.000	€ 553.935
Shiraka-landen	€ 1.153.003	€ 1.647.000	€ 1.637.647
Totaal BZK	€ 1.664.121	€ 1.540.031	€ 1.567.058
Totaal	€ 2.770.000	€ 3.759.031	€ 3.758.640

Tabel 4. NPPP financiering

De maximaal beschikbare subsidie voor een partijstichting is gebaseerd op een vast basisbedrag voor iedere partij en een variabel deel per zetel in de Tweede Kamer. De omvang van het vaste deel en het variabele deel is gebaseerd op een berekening zoals vastgelegd in de Wfpp. Partijstichtingen kunnen ook minder subsidie aanvragen dan het maximaal mogelijke bedrag. In het volgende tekstkader is een voorbeeld weergegeven van de wijze waarop de beschikbare subsidie per partijstichting wordt berekend.

¹³ De overkoepelende verdeling, waarin ook de via het ministerie van BZK verstrekte budget wordt meegerekend, is 33% (Matra-regio) / 66% (Shiraka-regio).

¹⁴ Voor het BZ-deel zijn de cijfers voor 2017 op basis van het totaal aan toegekende subsidies.

Voorbeeld berekening beschikbare subsidie per partij

Voor het Matra-deel van het NPPP was in 2019 € 553.935 beschikbaar. In lijn met de bedragen in het Wfpp wordt 41% hiervan verdeeld op basis van een vast bedrag basisbedrag per partij. Dit is in totaal € 227.113. De rest wordt verdeeld naar rato van het aantal zetels in de Tweede kamer. In 2019 was dit in totaal € 326.821.

Beschikbare basisbedrag per partijstichting

Het beschikbare basisbedrag per partijstichting wordt berekend door het totale basisbedrag te delen door het aantal indienende stichtingen om buitenlandse activiteiten vorm te geven. In 2019 waren dit er negen. Dus het basisbedrag per partij komt neer op $\text{€ } 227.113 / 9 = \text{€ } 25.235$.

Beschikbare subsidiebedrag per zetel in de Tweede Kamer

Het bedrag per zetel wordt berekend door de per programma geldende bedragen voor subsidieverlening op basis van zetelaantal te delen door het aantal zetels in de Tweede Kamer van de politieke partijen waaraan de rechtspersonen die de aanvragen indienen zijn gelieerd. In 2019 was dit 109. Het bedrag per zetel wordt dus $\text{€ } 326.821 / 109 = \text{€ } 2.998$.

Beschikbare subsidie voor een partijstichting

Wanneer een partij 5 zetels heeft in de Tweede Kamer, is de maximaal beschikbare subsidie voor de partijstichting $\text{€ } 25.235 + (5 \times \text{€ } 2.998) = \text{€ } 40.227$.

Box 3. Voorbeeld berekening beschikbare subsidie per partijstichting

3 Uitvoering van het NPPP

Dit hoofdstuk bevat de bevindingen over de uitvoering van projecten door de partijstichtingen. Eerst presenteren we een overzicht van de uitgevoerde projecten op basis van de portfolioanalyse. Vervolgens beschrijven we hoe de partijstichtingen georganiseerd zijn, hoe activiteiten tot stand komen en hoe de samenwerking met lokale en internationale partijen verloopt. We sluiten het hoofdstuk af met een analyse van de relevantie en effectiviteit van het programma.

3.1 Overzicht en analyse van de activiteiten

Het overzicht van de activiteiten onder het NPPP is opgesteld op basis van informatie verzameld uit de aanvragen en verantwoordingen van de partijstichtingen. Omdat met name de verantwoordingen van de partijstichtingen onderling sterk kunnen verschillen, is de informatie niet altijd compleet op alle aspecten die in dit hoofdstuk worden beschreven. De bevindingen zijn aangevuld met informatie uit de interviews en de casestudies om te komen tot een representatief beeld van de uitvoering van het NPPP.

3.1.1 Totaaloverzicht activiteiten

In de periode van 2017 tot en met 2019 zijn 151 projecten uitgevoerd in de Matra-landen en 214 in de Shiraka-landen. Het gemiddelde projectbudget bedraagt bij de Matra-activiteiten € 8.234 en bij de Shiraka-activiteiten € 13.077. De projectbedragen zijn gemiddeld vrij klein, maar er zijn ook uitschieters naar boven (€66.000 in het Matra-deel en €100.000 in het Shiraka-deel). De hogere bedragen betreffen vaak overkoepelende projecten, waarbinnen meerdere activiteiten zijn georganiseerd of een grote bijdrage aan internationale congressen of meerdaagse trainingen met internationale deelnemers.

3.1.2 Type projecten

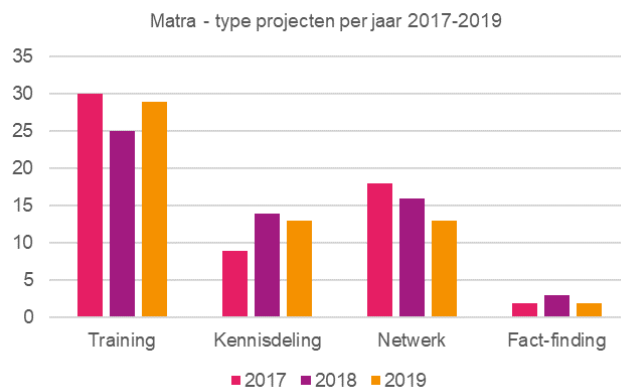
In het subsidiebeleidskader staat vermeld wat voor type activiteiten binnen het NPPP subsidiabel zijn. Deze zijn beschreven in paragraaf 2.2.2. Het detailniveau waarop de projecten worden beschreven in de subsidiedocumenten verschilt per partijstichting. Er wordt in de aanvragen en verantwoording in de meeste gevallen niet expliciet verwezen naar de in het subsidiebeleidskader opgenomen lijst met mogelijke activiteiten. We hebben de projecten daarom op hoofdlijnen ingedeeld op trainingen, kennisdeling, netwerk en fact-finding. Tabel 5 laat zien hoe deze categorieën relateren aan de activiteiten benoemd in het subsidiebeleidskader.

Categorie portfolio-analyse	Activiteiten subsidiekader
Training	Activiteiten 1 (<i>'het houden van politieke vormingscursussen'</i>) en 3 (<i>'het (laten) opleiden van personen...'</i>) die belast zijn met uitvoering van doelstelling 1 en 2).
Kennisdeling	Activiteiten 2 (<i>'het (doen) voorbereiden en samenstellen van documentatiemateriaal'</i>) en 4 (<i>'ondersteuning van op beleidsontwikkeling gerichte processen'</i>).
Netwerk	Activiteit 5 (<i>'facilitering van netwerkbijeenkomsten'</i>).
Fact-finding	Ook activiteit 5 of ter voorbereiding van andere activiteiten in een nieuw doelland.

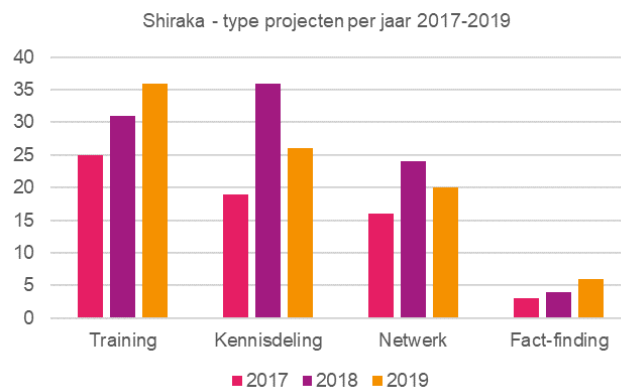
Tabel 5. Categorieën activiteiten subsidiekader

Figuur 4 en Figuur 5 geven de verdeling van de aantallen projecten over de verschillende categorieën weer. Omdat veel projecten worden omschreven als een combinatie van bijvoorbeeld kennisdeling en een netwerk-activiteit, hebben we aan projecten twee categorieën gegeven en meegenomen in de figuren. Hiermee komen de totalen in de figuur hoger uit dan het totaal aantal projecten. De meeste projecten betreffen ieder jaar trainingen, voor zowel de Matra- als de Shiraka-projecten. Alleen in 2018 werd er meer aan kennisdeling gedaan binnen de Shiraka-landen.

Figuur 4. Type projecten Matra 2017-2019

Figuur 5. Type projecten Shiraka 2017-2019

Trainingen

De meest voorkomende projecten binnen het NPPP betreffen het organiseren van trainingen. Onderwerpen die vaak terugkomen in de trainingen zijn:

- Het opstellen en uitvoeren van politieke campagnes (inclusief het gebruik van sociale media);
- Leiderschapstrainingen;
- Debatvaardigheden;
- Politieke ideologie;
- Professionaliseren van de partijstructuur;
- Versterken van banden met maatschappelijk middenveld;
- Trainen van trainers (lokaal of in Nederland);

h. Vergroten van politieke participatie van vrouwen en jongeren.

De omvang van de groepen die getraind worden verschillen sterk per activiteit en onderwerp. Trainingen gericht op de participatie van jongeren en vrouwen omvatten vaak grotere groepen van 20-40 deelnemers. Bij specifiekere onderwerpen, trainingen voor volksvertegenwoordigers of trainingen voor trainers kunnen het ook kleinere groepen tot 15 personen zijn.

Veel van de trainingen worden over de jaren herhaald. Dit kan zijn omdat een bepaald onderwerp meerdere keren relevant wordt geacht, maar ook omdat er meer structurele *summer (of winter) schools* worden opgezet. Dit zijn veelal trainingen die breder gericht zijn op jongeren, *young professionals* of vrouwen. Maar dit kunnen ook *multiparty* en internationale projecten zijn die niet zijn toegespitst op één zusterpartij c.q. –organisatie. In die gevallen is het onderwerp vaker gerelateerd aan democratisering of het model van een meerpartijendemocratie. In enkele gevallen worden er trainingen georganiseerd speciaal voor de alumni van een eerdere training, zodat voortgebouwd kan worden op de opgedane kennis en er een grotere kans is dat deze gehandhaafd wordt.

De partijstichtingen geven aan dat soms een positieve ontwikkeling te zien is bij de zusterpartijen, maar dat het lastig blijft structurele effecten van de trainingen in beeld te brengen. Eén zusterpartij uit Libanon geeft aan dat personen die trainingen hebben gekregen vaak meer verantwoordelijkheid krijgen binnen de partij en dat vrouwen die trainingen hebben gevolgd regelmatig meedoen aan lokale verkiezingen. Ook geven de zusterpartijen uit de cases aan dat de trainingen voor jongeren over de ideologie van de partij regelmatig tot gevolg hebben dat deelnemers lid worden van de partij of bijbehorende jongerenbeweging.

Waar de doelgroep een politieke zusterpartij betreft (zoals bij een campagnetraining) sturen de partijstichtingen vaak leden van de eigen partij die ervaring hebben op het betreffende gebied, zoals een eigen campagnemanager. Veel partijstichtingen hebben ook een trainerspool met trainers die opgeleid worden en vaker naar activiteiten in de doellanden worden gestuurd. Ook wordt ingezet op het trainen van lokale personen, zodat zij vervolgens zelf nieuwe groepen kunnen trainen. Partijstichtingen geven aan dat dit een manier is om de trainingen binnen de organisatie te borgen. Net na de evaluatieperiode, toen projecten door corona veel beperkingen kenden, konden door deze aanpak lokale trainingen in sommige landen wel doorgang vinden met de lokale trainers.

De partijstichtingen benoemen een verschil in het type trainingen dat gegeven wordt in de Matra- en in de Shiraka-landen. In de Shiraka-landen ligt meer nadruk op de fundamentele aspecten van democratie, waar er in de Matra-landen al meer ingezet kan worden op doorontwikkeling van zusterpartijen en diversiteit binnen de partijen. Dit komt door de politieke stelsels van beide regio's. In de Shiraka-landen is in grotere mate nog sprake van hybride stelsels (niet volledig democratisch) en instabiele democratieën.

Kennisdeling, netwerk en fact-finding

De bovenstaande figuren laten zien dat er relatief meer aan kennisdeling wordt gedaan in de Shiraka-landen dan in de Matra-landen. Deze activiteiten kunnen het samenstellen en verspreiden van online materiaal omvatten, maar bijvoorbeeld ook kiezersonderzoek of -enquêtes, of bijeenkomsten waarin ervaring en expertise gedeeld wordt met de zusterpartij. Bij het delen van expertise kan het zijn dat de partijstichtingen hier zelf bij betrokken zijn, of dat wederom leden van de politieke partij ingeschakeld worden, afhankelijk van de relevante kennis die nodig is. De zusterpartijen uit de casestudies geven aan dat het feit dat de kennis afkomstig is van een andere politieke partij van grote waarde is. De

ervaring die de gevestigde Nederlandse politieke partijen hebben schept vertrouwen in hun kennis en expertise, en in hun advies aangaande de NPPP-projecten.

De netwerk-activiteiten betreffen vaak bijeenkomsten aansluitend aan een congres, of het faciliteren van deelname aan een internationaal congres voor een zusterpartij. In het eerste geval kan gedacht worden aan een workshop of seminar tijdens een congres of een aanpalende bijeenkomst waarin aansluitend aan een congres verschillende zusterpartijen bij elkaar worden gebracht voor een kennis- en netwerkevenement.

Bij fact-finding missies gaan de partijstichtingen, of vertegenwoordigers daarvan, op zoek naar mogelijke samenwerkingspartners in landen waar zij nog niet actief zijn. Daarbij wordt over het algemeen gesproken met de Nederlandse ambassade in het betreffende land, andere partijstichtingen die al wel in het land werkzaam zijn en potentiële partnerorganisaties. Er is een kleine toename te zien in de fact-finding activiteiten in Shiraka-landen in 2019. Dit kan enerzijds verklaard worden door een nieuwe partijstichting die dat jaar is begonnen met het NPPP (BDI), en anderzijds wellicht ook door de onrust in de regio. Er zijn over de jaren verschillende fact-finding missies niet doorgegaan of vooruit geschoven vanwege onveiligheid in het betreffende land, bijvoorbeeld missies naar Irak en Libanon.

Samenwerking HvSS – Afek Tounes

In Tunesië werkt HvSS, de partijstichting van de VVD, samen met Afek Tounes, een lokale liberale partij. De partij is opgericht na de Arabische lente en heeft op dit moment twee zetels in het parlement. De partij heeft ongeveer tienduizend leden. De beide partijen kwamen met elkaar in aanraking via de Duitse liberale partijstichting en gingen daarna ook de samenwerking aan. Afek Tounes werkt naast met HvSS nog samen met een tiental andere partijen. De partij geeft aan dat HvSS daarvan de op één na grootste samenwerkingspartner is.

Met Afek Tounes worden verschillende typen activiteiten georganiseerd. Trainingen zijn toegespitst op jongeren kennis te laten maken met het liberalisme, ook omdat er volgens Afek Tounes nog een stigma aan de term liberalisme kleefte in het land, en op het opleiden van lokale politici. De trainingen hebben enerzijds tot doel een nieuwe generatie te trainen in politieke vaardigheden. Hier is dan ook een meerjarige *summer school* voor, waarvan alumni nu ook verder worden opgeleid in een *winter school*. De trainingen zijn gericht op deelname aan zowel de lokale, regionale als landelijke politiek.

Daarnaast wordt er kennis en expertise gedeeld met de partij. Dit gebeurt in de vorm van directe overleggen met de partijtop, maar ook door het faciliteren van kiezersonderzoek in de aanloop van de vorige verkiezingen. Afek Tounes geeft aan dat vooral de kennis en ervaring van de VVD erg interessant voor hen is. Als grote, liberale regeringspartij vervult de VVD een voorbeeldfunctie voor Afek Tounes. Het is het beeld waar de nu nog kleine partij naartoe werkt. Dit schept ook vertrouwen in de samenwerking.

Box 4. Samenwerking HvSS en Afek Tounes

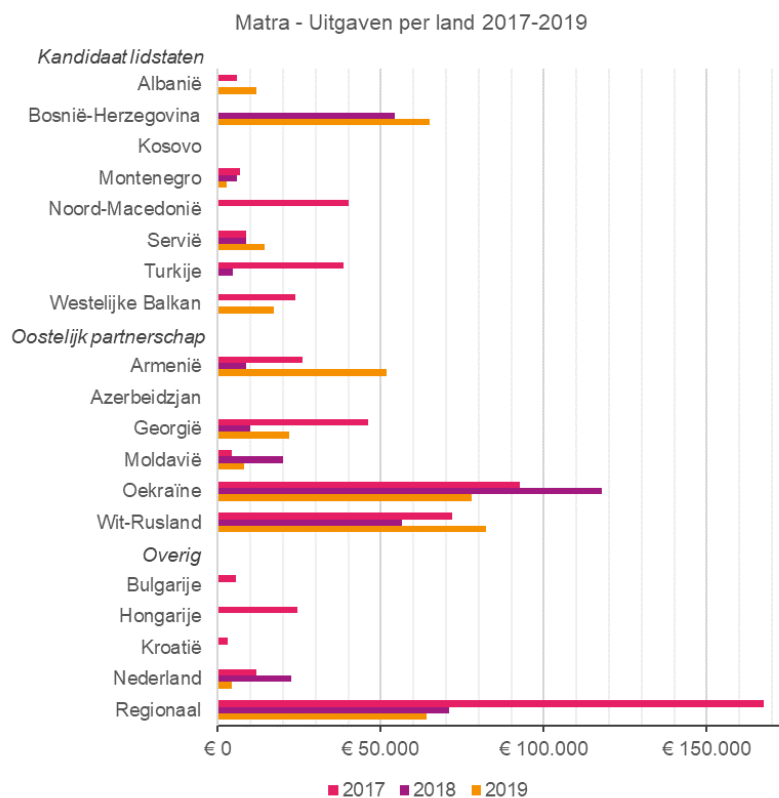
3.1.3 Uitgaven per doelland

In de volgende figuren is de bestede subsidie uitgesplitst over de verschillende doellanden. Figuur 6 geeft de bestede subsidie aan activiteiten in de verschillende Matra-landen weer. In enkele gevallen was niet duidelijk het onderscheid te maken of een activiteit plaatsvond in een bepaald land, of gericht was op deelnemers uit een land op basis van de verantwoordingen. Hier is in de latere verantwoordingsjaren verbetering in te zien. Het komt voor dat een activiteit ten goede komt aan één van de doellanden, maar uit praktische overwegingen plaatsvindt in een land dat daarbuiten valt.

Dit verklaart de aanwezigheid van landen in de figuur die al lid zijn van de EU (en daarom geen doelland van het NPPP zijn). Uitgaven aan of in Nederland betreffen veelal trainingen voor trainers of internationale of partijcongressen.

De meeste subsidie wordt besteed aan activiteiten gericht op Oekraïne, Wit-Rusland, Bosnië-Herzegovina en aan regionaal georiënteerde activiteiten (categorie 'regionaal'). Deze worden door partijstichtingen gezien als het meest geschikt voor projecten onder het NPPP, omdat in deze landen nog geen stabiel meerpartijenstelsel aanwezig is en er bijvoorbeeld nog een lange weg te gaan is richting EU-lidmaatschap. In regionale projecten wordt bijvoorbeeld een training gegeven met deelnemers uit verschillende landen uit de regio of wordt deelname aan een internationaal congres verzorgd voor partijleden uit verschillende landen. Een voorbeeld van een regionale activiteit is het *EU mentorship program*, georganiseerd door IDI (D66) in samenwerking met Europese liberale partijen. In deze training zijn activisten uit verschillende landen van de Westelijke Balkan bij elkaar gebracht om te leren over de EU-accessieprocedure en hun regionale- en EU-netwerk te versterken.

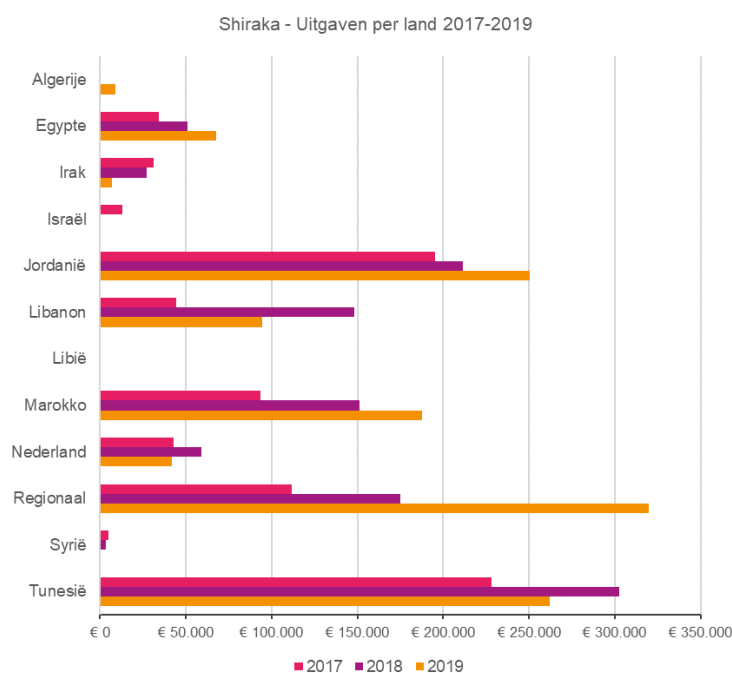
Figuur 6. Uitgaven per land Matra

Figuur 7 geeft de bestede subsidie weer in de verschillende Shiraka-landen. De grootste subsidiebedragen worden besteed aan projecten gericht op Tunesië, Jordanië en Marokko. Uit de interviews blijkt dat dit met name de landen zijn die zich qua context goed lenen voor het programma. Dit zijn ook landen waar het Shiraka-programma een speciale focus op legt.¹⁵ De inzet binnen Shiraka is afhankelijk van de 'mogelijkheden in de betrokken landen en de intensiteit

¹⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Theory of Change – Shiraka programme | The DAM (The Department for North Africa and the Middle East)*

van het transitieproces¹⁶. Daarnaast komen ook hier regionaal georiënteerde projecten veel voor. Libië staat als doelland opgenomen in de figuur, maar daar hebben tot op heden geen activiteiten plaats gevonden. Het land is opgenomen in de figuur omdat er wel activiteiten gepland waren maar deze geen doorgang hebben gevonden, of niet meer met NPPP-subsidie zijn gefinancierd. Er is een duidelijke stijging te zien in de uitgaven aan regionale activiteiten, met name van 2018 op 2019. Ook de uitgaven aan activiteiten gericht op Jordanië en Marokko zijn ieder jaar toegenomen. Dat uitgaven aan activiteiten in Jordanië en Tunesië constant hoog zijn komt overeen met de opvatting van de partijstichtingen dat dit de Shiraka-doellanden zijn waar het meest ongecompliceerd gewerkt kan worden. Israël en Syrië zijn geen doellanden binnen NPPP-Shiraka. Projecten in deze landen komen in het laatste subsidiejaar dan ook niet meer voor.

Figuur 7. Uitgaven per land Shiraka

In veel landen in de Shiraka-regio geven de partijstichtingen aan dat het lastig is om projecten op te zetten, dan wel omdat het moeilijk is om geschikte partners te vinden (bijvoorbeeld voor partijstichtingen met een christelijke grondslag), dan wel omdat de veiligheidssituatie dat niet toe laat. In Libanon was in 2018 bijvoorbeeld een toename in uitgaven te zien, maar in 2019 zijn de bestedingen in dat land weer afgenomen. Dit komt overeen met het beeld dat is opgehaald in de interviews over de mogelijkheden om te werken in het land. Ook kan de lokale veiligheidssituatie in een land tot gevolg hebben dat deelnemers uit dat land niet meer aan regionale activiteiten kunnen deelnemen.

De landen waaraan de subsidies worden besteed, komen grotendeels overeen met de doellanden die zijn geformuleerd voor de Matra- en Shiraka-regio. In 2017 zijn nog een aantal voorbeelden te zien van activiteiten in Spanje of Afrikaanse landen (sub-Sahara), voornamelijk conferenties, waarvan de meerwaarde voor de doellanden die daarbij worden opgegeven onduidelijk was. Bijvoorbeeld omdat het een conferentie betrof over een erg specifiek thema, waarbij op het

¹⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken (2016), Kamerbrief: Arabische regio - Shiraka-programma.

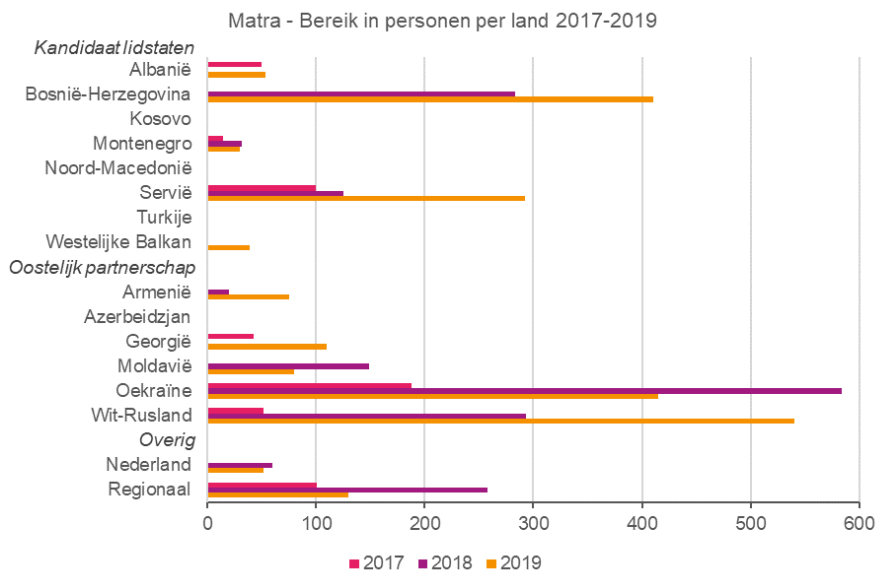

eerste gezicht geen of weinig sprake was van kadervorming of relevante netwerkopbouw. Hierin is een afname te zien nadat hier in 2018 strenger op gelet is door het ministerie van BZ.

3.1.4 Aantal bereikte deelnemers in de doellanden

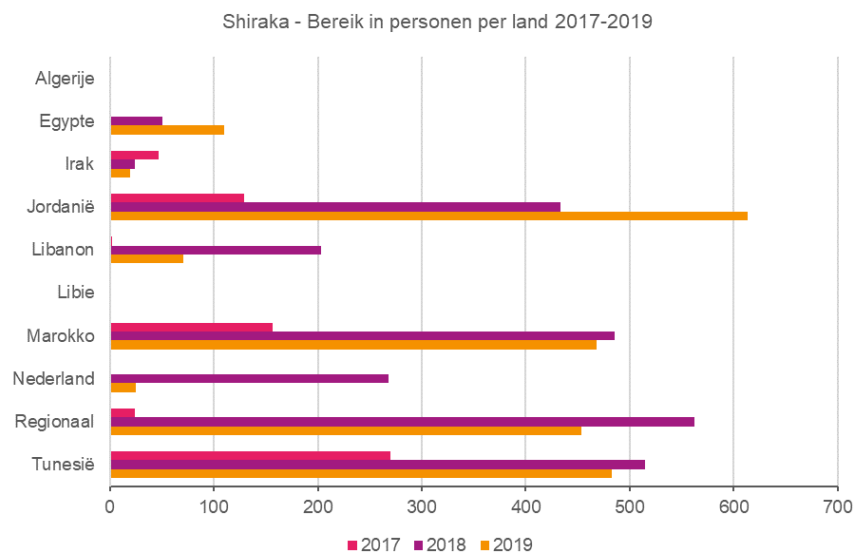
Er is informatie verzameld uit de subsidieverantwoordingen over het aantal deelnemers van de activiteiten in de doellanden van het Matra- en Shiraka-programma. Daarbij wordt niet voor ieder project een (specifiek) aantal deelnemers benoemd, hoewel ook daarin verbetering te zien is in de verantwoordingen uit de latere jaren. Hierdoor geven de aantallen uit 2019 waarschijnlijk het meest betrouwbare beeld. Het bereik betreft met name deelnemers aan trainingen, bijeenkomsten of seminars en conferenties.

Figuur 8 geeft de met Matra-activiteiten bereikte personen weer. De landen waarin het bereik het grootst is, komen overeen met de landen waaraan de meeste subsidie besteed wordt, zijnde Bosnië-Herzegovina, Oekraïne en Wit-Rusland. De bestede subsidie aan Matra-landen zoals te zien in Figuur 6 geeft een constanter beeld dan het bereik getoond in de onderstaande figuur. Dit is te verklaren door de inconsistentie in het rapporteren over de bereikte deelnemers aan activiteiten. In 2019 was het totaal aantal bereikte deelnemers in de doellanden meer dan 2.000.

Figuur 8. Bereik in aantallen deelnemers van activiteiten Matra 2017-2019

Figuur 9 laat het bereik van de activiteiten in de Shiraka-landen zien. Ook binnen het Shiraka-deel van het NPPP komt het bereik in 2019 ruim boven de 2.000 deelnemers uit. Het grote bereik in Jordanië, Marokko en Tunesië, alsook de hoge aantallen deelnemers van regionale activiteiten, komen eveneens overeen met de hogere subsidiebedragen die worden uitgegeven met betrekking tot deze landen.

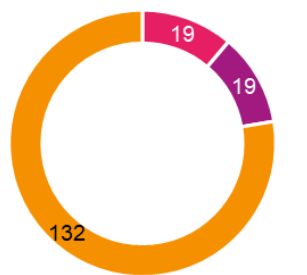

Figuur 9. Bereik in aantallen deelnemers van activiteiten Shiraka 2017-2019

3.1.5 Planning en uitvoering van activiteiten

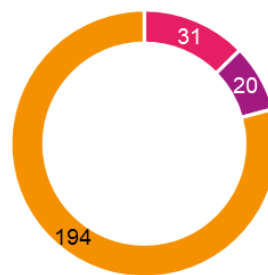
Het komt voor dat activiteiten waarvoor subsidie is aangevraagd geen doorgang kunnen vinden of aangepast moeten worden. Aanpassingen aan activiteiten worden opnieuw aan het ministerie voorgelegd ter goedkeuring gedurende het subsidiejaar. Partijstichtingen geven aan dat dit ten koste gaat van flexibiliteit in de uitvoering. Echter is er vaak binnen een beperkt aantal dagen reactie op de voorstellen. Aanpassingen en het afgelasten van activiteiten zijn veelal gevolg van veranderingen in de lokale politieke context, een gebrek aan beschikbare capaciteit bij de lokale zusterpartijen of partners, of een gebrek aan capaciteit bij de partijstichting. Waar mogelijk is uit de verantwoordingen van de partijstichtingen vastgelegd hoe vaak geplande projecten niet waren uitgevoerd, of wanneer projecten zijn uitgevoerd die geen deel uitmaakten van de oorspronkelijke subsidieaanvraag. Deze verdeling is weergegeven in Figuur 10.

Matra - Projecten 2017-2019

- Niet uitgevoerd
- Niet in de aanvraag opgenomen
- Conform aanvraag uitgevoerd

Shiraka - Projecten 2017-2019

- Niet uitgevoerd
- Niet in de aanvraag opgenomen
- Conform aanvraag uitgevoerd

Figuur 10. Aantallen niet-uitgevoerde en tussentijds aangepaste of extra projecten

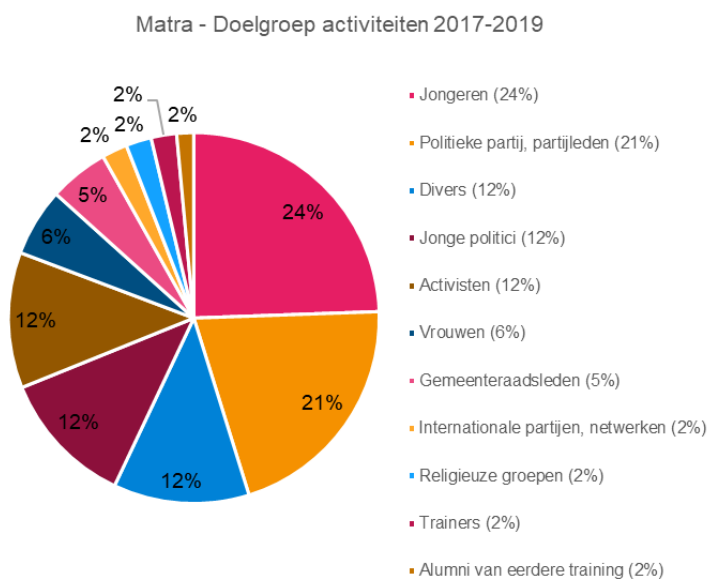

In de Matra- en Shiraka-landen werden relatief evenveel projecten van het totaal uitgevoerd die ook deel uit maakten van de oorspronkelijke aanvraag, met geen of slechts kleine aanpassingen, namelijk respectievelijk 78% en 79% (met geel aangegeven in de bovenstaande figuur). In de Shiraka-landen gingen een groter aantal van de voorziene activiteiten niet door, procentueel betrof dit 13% ten opzichte van 11% bij de Matra-activiteiten. Van de uitgevoerde Shiraka-projecten waren 20 projecten niet opgenomen in de oorspronkelijke aanvraag, ten opzichte van 31 projecten die wel deel uitmaakten van de aanvraag maar niet doorgingen. Bij de Matra-projecten werden evenveel projecten afgelast als tussentijds toegevoegd (19).

3.1.6 Party-to-party-samenwerking en doelgroep van de activiteiten

De activiteiten van de politieke partijstichtingen zijn over het algemeen gericht op lokale zusterpartijen, op non-gouvernementele organisaties, of meer algemeen op het verhogen van het politiek engagement van bijvoorbeeld jongeren of vrouwen. Dit laatste vindt ook regelmatig in samenwerking met de zusterpartijen plaats. De portfolioanalyse laat in ieder geval 22 *party-to-party*-samenwerkingsverbanden van de politieke partijstichtingen zien in de verschillende Matra-doellanden en 20 in verschillende Shiraka-doellanden.

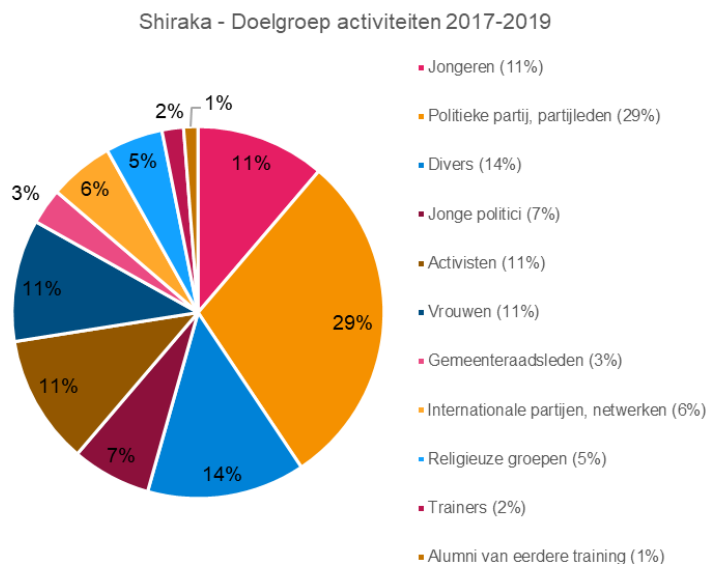
De onderstaande figuren geven de verdeling van de activiteiten naar doelgroep weer. Aan sommige activiteiten zijn in het opstellen van de portfolio meerdere categorieën van doelgroepen toebedeeld (bijvoorbeeld 'politieke partij' en 'vrouwen' wanneer het een activiteit in samenwerking met een zusterpartij betrof, die gericht was op vrouwen). Onder de categorie 'divers' vallen met name activiteiten waar verschillende type deelnemers bij elkaar werden gebracht, zoals experts, academici, stakeholders, media en het maatschappelijk middenveld. De categorieën van 'politieke partij, partijleden', 'jonge politici' en 'gemeenteraadsleden' maken in de meeste gevallen onderdeel uit van de *party-to-party*-benadering, al kunnen de laatste twee categorieën ook *multiparty*-activiteiten betreffen waar deelnemers van meerdere politieke partijen aan deelnamen.

Figuur 11. Doelgroepen activiteiten Matra-regio

Figuur 11 geeft de verdeling van activiteiten gericht op de Matra-landen naar doelgroep(en) weer. De meeste activiteiten zijn gericht op jongeren en politieke (zuster)partijen. Onder 'jongeren' vallen ook activiteiten gericht op bijvoorbeeld studenten en *young professionals*. De activiteiten gericht op politieke partijen en partijleden betreffen in de meeste gevallen trainingen voor politieke- en campagnevaardigheden, of kennisdeling in verschillende vormen ter ondersteuning en ontwikkeling van de partij. Er waren nog drie categorieën die slechts één keer als zodanig werden benoemd, namelijk minderheden, ambtenaren en denktanks.

Figuur 12. Doelgroepen activiteiten Shiraka-regio

Figuur 12 laat zien dat ook bij Shiraka-doellanden de voornaamste doelgroepen politieke partijen of partijleden, diverse groepen en jongeren zijn. Er zijn relatief iets meer projecten gericht op vrouwen en iets minder die specifiek gericht zijn op jonge politici. Ook hier geldt dat de categorieën 'politieke partij, partijleden', 'jonge politici' en 'gemeenteraadsleden' met name de *party-to-party* en *multiparty* projecten betreffen.

3.2 Organisatie en uitvoering

3.2.1 Samenwerking met partnerorganisaties

De partijstichtingen hebben partnerschappen opgesteld met een groot aantal zusterpartijen c.q. -organisaties in de doellanden. Het programma loopt al een lange tijd. Vooral bij de stichtingen van gevestigde partijen is er sprake van langjarige relaties met lokale organisaties, waarmee elk jaar activiteiten ontplooid worden.

Type partnerorganisaties

De voornaamste partnerorganisaties zijn lokale politieke partijen uit de Matra- en Shiraka-doellanden. Dit zijn politieke partijen die qua ideologie aansluiten bij de politieke partij waar de Nederlandse partijstichting aan gelieerd is. In veel van de doellanden zijn dit vrij kleine partijen, omdat stromingen als het (progressief) liberalisme en het christendemocratisch

of groene gedachtengoed relatief nieuw zijn, of traditioneel ondervertegenwoordigd. In enkele gevallen zijn het activistische groeperingen die recent een partij zijn geworden. De nadruk van de *party-to-party*-benadering binnen het programma ligt hierdoor sterk op het opbouwen van de partij en het maken van een professionaliseringsslag.

Daarnaast wordt er ook met een *multiparty approach* gewerkt binnen de subsidieregeling. De activiteiten zijn in dat geval gericht op meerdere lokale politieke partijen, in plaats van de samenwerking te zoeken met slechts één zusterpartij. Bij deze benadering wordt veel samengewerkt met lokale kenniscentra of NGOs, die dezelfde doelstellingen hebben en daarmee voor de hand liggende samenwerkingspartners zijn. Er wordt ook veelvuldig samengewerkt met Europese politieke partijen of internationale politieke koepelorganisaties en partijstichtingen onderling. Hier gaan wij onder 3.2.4 verder op in.

Samenwerking FMS – SD platform

In Oekraïne werkt de FMS samen met het SD platform, een sociaaldemocratische jongerenbeweging. De organisatie is ontstaan na een grote verkiezingsnederlaag van de socialistische partij in 2012. Een groep jongere leden van deze partij, die eerder al meegedaan hadden aan een FMS training, wilden een Europees-gerichte sociaaldemocratische jongerenbeweging oprichten. Het voornaamste doel van de beweging is om jongeren kennis op te laten doen over sociaaldemocratische waarden en EU-integratie. De organisatie is sinds haar oprichting sterk gegroeid. De organisatie heeft inmiddels zeven regionale afdelingen en meer dan duizend leden. Op de langere termijn heeft de organisatie de ambitie om een sociaaldemocratische partij te worden. In 2019 heeft de oprichter als onafhankelijke kandidaat meegedaan aan de verkiezingen.

De FMS organiseert jaarlijks meerdere activiteiten met het SD platform, met name trainingen. Jaarlijks wordt gekeken welke activiteiten in het komende jaar opgezet worden. Het SD platform ontwikkelt hiervoor voorstellen. Trainingen zijn bijvoorbeeld gericht op het voeren van campagnes, het organiseren van de beweging en het trainen van trainers. Het SD platform geeft aan dat FMS zich onderscheidt van andere partners doordat zij '*open minded*' zijn bij nieuwe ideeën over het format van trainingen.

Volgens het SD platform speelde de FMS een belangrijke rol in de eerste jaren van het platform. Bijvoorbeeld in het bewaken van de link met Europese sociaaldemocratische bewegingen, nadat deze zich terug trokken uit Oekraïne na de val de socialistische partij.

Box 5. Samenwerking FMS en SD platform

Totstandkoming van de samenwerking

Een belangrijk kanaal waarlangs de partijstichtingen in contact komen met potentiële zusterpartijen zijn Europese politieke partijen of internationale politieke koepelorganisaties. Voor bijvoorbeeld de liberale partijen zijn de Alliance of Liberals and Democrats for Europe (ALDE) in Europa, de Arab Liberal Federation (ALF) in Noord-Afrika en het Midden-Oosten en de International Federation for Liberal Youth (IFLRY) allemaal belangrijke netwerken. Vooral in de Matra-regio zijn veel van de lokale partijen aangesloten bij dit soort netwerken. Het is voor de partijstichtingen relatief veilig om de samenwerking te zoeken met partijen die bij deze netwerken zijn aangesloten, omdat de partijen om lid te worden al aan een aantal eisen moeten voldoen. Bijvoorbeeld op het terrein van ideologie, tegengaan van corruptie en de partijstructuur. Daarnaast organiseren partijstichtingen ook fact-finding missies naar de doellanden om mogelijke partners te identificeren (zie ook 3.1.2).

Partijstichtingen noemen een aantal aspecten waar zij op letten bij het vinden van nieuwe zusterpartijen om mee samen te werken. Voor veel partijen geldt dat in de eerste plaats wordt gekeken naar ideologische overeenstemming: sluit de visie van de partij aan bij de eigen ideologie? Voor sommige partijen is dit eenvoudiger dan voor anderen. De meeste partijstichtingen geven aan dat er in de Matra-regio meer natuurlijke samenwerkingspartners bestaan dan in de Shiraka-regio. Dit hangt samen met het niveau van democratische ontwikkeling, de afwezigheid van de netwerken van de Europese moederpartijen en voor de christendemocratische partijen ook het gebrek aan partijen van dezelfde signatuur. In de Matra-regio hebben de partijstichtingen dan ook vaak al langer lopende samenwerkingen met hun zusterpartijen dan in de Shiraka-regio het geval is.

Naast overeenkomende ideologische uitgangspunten stellen veel partijen ook andere eisen aan hun partners. Een democratische partijstructuur is belangrijk. Samenwerken met corrupte of ondemocratische partijen druist immers in tegen de doelstellingen van het NPPP. Maar respondenten geven ook aan dat dit belangrijk is voor een soepel verloop van de samenwerking. Onbetrouwbare samenwerkingspartners waren in enkele gevallen een belemmering voor het realiseren van activiteiten. De samenwerking met deze partijen is, in ieder geval voorlopig, stopgezet. Een ander aspect waar naar gekeken wordt, is dat een partij al enige tijd gevestigd is en de kans dus kleiner is dat een partij uit elkaar valt. Gerelateerd daaraan wordt ook benoemd dat het de voorkeur heeft dat een partij niet leunt op één sterke persoonlijkheid, maar eerder op de ideologie en naam van de partij. De partijstichtingen hebben de voorkeur en het doel om meerjarige samenwerkingen aan te gaan en in stand te houden. Zij zeggen in zulke partnerschappen in grotere mate bij te kunnen dragen aan de (door)ontwikkeling van een zusterpartij.

Aan de andere kant kijken ook de potentiële zusterorganisaties naar de partijstichtingen. Het is vaak zo dat de lokale partijen een partijstichting benaderen. Uit de casestudies blijkt dat ideologisch verwantschap een belangrijke drijfveer is voor samenwerking bij de lokale partijen. Respondenten geven aan dat een succesvolle, grote partij uit hun eigen politieke stroming een belangrijke voorbeeldfunctie voor hen vervult. Ook het feit dat het een politieke partij betreft, met specifieke ervaring op het gebied van bijvoorbeeld campagnevoeren met sociale media en hoe te handelen na een verkiezingsnederlaag worden genoemd als grote voordelen (boven bijvoorbeeld samenwerking met NGOs). Veel lokale zusterpartijen werken samen met partijstichtingen uit meerdere landen, maar enkele geven aan dat de Nederlandse partijstichting de grootste of enige partner is.

Samenwerking IDI – Boris Divković Foundation (BDF)

In Bosnië-Herzegovina werkt het IDI samen met de BDF. De BDF is een stichting met een sociaalliberale achtergrond. De stichting is onafhankelijk, maar werkt veel samen met Naša stranka, de sociaalliberale partij. Het contact tussen IDI en BDF is tot stand gekomen via de Zweedse *Centre Party International Foundation* (CPID). Eén van de projecten waar IDI en BDF aan samenwerkten in de evaluatieperiode is het *Initiative 50%*. Dit project is gericht op grotere vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek. Het programma is met name gericht op Naša stranka.

Binnen het programma geeft D66 trainingen over onder andere het opleiden van vrouwen om zich kandidaat te stellen voor verkiezingen en over campagnevoeren. Jaarlijks wordt gekeken welke activiteiten in een jaar opgezet worden. Hierbij wordt aangesloten bij de actuele lokale behoeftes. Na de laatste verkiezingen waren 62% van de verkozen vertegenwoordigers van Naša stranka vrouwen. Dit is fors hoger dan het aandeel vrouwen in de volksvertegenwoordiging bij andere partijen in Bosnië-Herzegovina, waar volgens de partij nog structurele barrières zijn voor de participatie van vrouwen in de politiek.

Box 6. Samenwerking IDI en Boris Divković Foundation

Evaluatie van de samenwerking

Over het algemeen organiseren de partijstichtingen een jaarlijks moment met hun zusterpartijen of -organisaties om terug te kijken op het voorgaande jaar. Vaak in combinatie met het bepalen van de activiteiten voor het komende jaar. Veel partijstichtingen geven aan doorlopend contact te hebben met hun partners, waarbij ook tussentijds het verloop van recente activiteiten aan bod komt. Het evalueren van projecten is daarmee veelal niet formeel of structureel ingebed, maar heeft de vorm van een jaarlijkse terugblik en tussentijdse updates. Deze laatste kunnen leiden tot tussentijdse aanpassing van de activiteiten. Er is sprake van grote continuïteit in de samenwerkingspartners. Belangrijke factoren voor de partijstichtingen om een samenwerking te stoppen zijn:

- a. Veranderingen in de financiële situatie van de partijstichting (bijvoorbeeld na verkiezingsverlies);
- b. Veranderingen in de lokale context of in de zusterpartij (bijvoorbeeld als die afbreuk doen aan de democratische partijstructuur);
- c. Het niet goed verlopen van de samenwerking (bijvoorbeeld door het niet nakomen van afspraken).

Het afbreken van samenwerkingsverbanden om deze redenen komt sporadisch voor.

3.2.2 *Organisatie van activiteiten*

Binnen de samenwerking met een zusterpartij of -organisatie worden jaarlijks de projecten bepaald. De partijstichtingen geven hierbij aan dat het gaat om een vraag-gestuurd proces. Soms worden de projecten in overleg vastgesteld of bedacht, in andere gevallen dient de lokale partij een aanvraag in voor de projecten bij de Nederlandse partijstichting, die deze vervolgens indient bij het ministerie. De lokale zusterpartijen geven eveneens aan dat zij in principe aangeven waar zij in het komende jaar behoefte aan hebben. Daarin luisteren zij wel naar eventueel advies van de betreffende partijstichting. De zusterpartijen geven aan dat de projecten die worden ondernomen dan ook goed aansluiten op hun behoeften.

De rol van de partijstichtingen in de lokale uitvoering van de projecten verschilt per stichting. De werknemers van de partijstichtingen gaan over het algemeen niet zelf naar de activiteiten toe, maar worden op de hoogte gehouden van de voortgang of werken mee aan de organisatie vanuit Nederland. Ook omdat er veel wordt samengewerkt met lokale organisaties of partijstichtingen die een grotere lokale aanwezigheid kennen. Er worden wel regelmatig trainers vanuit de partij of trainerspools naar de doellanden gestuurd. Bij projecten die draaien om het delen van kennis en expertise is er vaak sprake van meer directe betrokkenheid vanuit de partijstichtingen zelf.

3.2.3 *Doelstellingen van politieke partijstichtingen en lokale partijen*

De doelstellingen van de partijstichtingen betreffen op hoofdlijnen dezelfde als die van het ministerie van BZ. Partijstichtingen spreken eveneens van het willen bijdragen aan democratisering en het stimuleren van een pluriform politiek stelsel en een actief maatschappelijk middenveld. De nadruk ligt in het geval van sommige partijstichtingen wel meer op het stimuleren van hun betreffende ideologie door het ondersteunen van de overeenkomstige lokale politieke partij of bepaalde groeperingen. De betrokken beleidsmedewerkers van BZ geven echter aan dat het bieden van een kans aan kleinere politieke stromingen in de doellanden wat hun betreft zeker deel uitmaakt van de doelstellingen van het programma.

De lokale partijen hebben over het algemeen minder abstracte doelstellingen voor de samenwerking met de Nederlandse partijstichtingen. Dit zijn bijvoorbeeld het stimuleren van jongeren en vrouwen tot betrokkenheid bij de

partij of het opleiden van de jongere generatie van hun partij om voor continuïteit te zorgen. In verkiezingsjaren worden de doelstellingen van de activiteiten met lokale partijen hierop afgestemd. Dan hebben de projecten vaak tot doel om bij te dragen aan een goed verkiezingsresultaat. In enkele gevallen heeft de Nederlandse partijstichting het specifieke doel om bij te dragen aan het creëren van een internationaal netwerk voor hun specifieke politieke stroming, omdat hier nog geen bestaand netwerk voor is. Ook voor de lokale zusterpartijen kan het een doel zijn om in grotere mate deel uit te maken van internationale netwerken.

Samenwerking De Helling DDA – Parti Vert Marocain

In Marokko werkt De Helling DDA samen met een kleine groene partij, de Parti Vert Marocain (PVM). Het stelsel in Marokko kent een hybride vorm, waarin een parlement en een koningshuis dat nog veel invloed uitoefent naast elkaar bestaan. De partijen kwamen met elkaar in aanraking via een Global Greens conferentie.

De Helling DDA heeft in 2019 een strategieplan opgesteld voor het programma in de komende jaren, inclusief beleidstheorie/*Theory of Change* voor de samenwerking met zusterpartijen, en heeft deze ook geïntroduceerd bij haar partners. In de evaluatieperiode werden met name strategieweekenden georganiseerd om te bepalen op welke activiteiten de komende jaren werd ingezet en om de voorgaande activiteiten te evalueren. De partijen besloten samen tot een focus op het betrekken en opleiden van jongeren. PVM geeft aan dat ook het betrekken van vrouwen nu een doel van de partij is, gestimuleerd door de samenwerking met De Helling DDA. Ook het opzetten van de jongerenbeweging geeft PVM als voorbeeld van een resultaat waar De Helling DDA aan heeft bijgedragen. Daarnaast zouden de trainingen hebben bijgedragen aan het opleiden van kandidaten voor regionale en lokale verkiezingen.

De partijen proberen doelen te stellen voor de langere termijn. Er is een duidelijk doel gesteld voor de komende verkiezingen in 2021. De partij wil meer gemeenteraadszetels behalen, in een groter aantal gemeenten. Ook wil de partij in het parlement vertegenwoordigd zijn. De activiteiten richten zich daar dan ook op. Jongeren worden campagnevaardigheden meegegeven.

Box 7. Samenwerking De Helling DDA en Parti Vert Marocain

3.2.4 Samenwerking met en rol van derde partijen

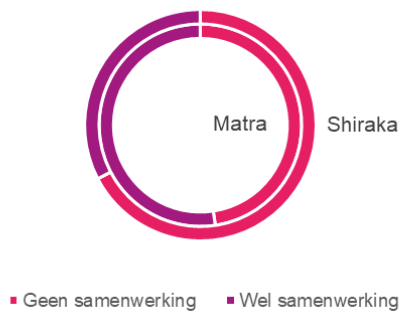
Binnen het NPPP wordt veel samengewerkt met lokale NGOs of kennisinstituten, internationale netwerken en partijstichtingen uit andere landen. Partijstichtingen hebben de voorkeur dat een zusterpartij lid is van de relevante internationale koepelorganisatie, voor zij de samenwerking aangaan. In de meeste samenwerkingsverbanden met zusterpartijen is dit dan ook het geval, met uitzondering van de Nederlandse partijen waar nog beperkt internationale netwerken beschikbaar voor zijn (zoals DENK of PvdD). Europese politieke partijen of internationale politieke koepelorganisaties zijn vaak zeer actief. Het aansluiten bij een jaarlijkse activiteit, of deelname aan congressen faciliteren voor een zusterpartij, zijn daarom veelvoorkomende activiteiten.

Samenwerkingspartners die daarnaast veel terug komen in de verantwoordingen en de interviews zijn Duitse partijstichtingen, zoals de Konrad Adenauer Stiftung (KAS) en de Friedrich Naumann Foundation (FNF). De Duitse partijstichtingen hebben het voordeel dat zij een lokale vestiging hebben in veel doellanden en dus goed aangesloten zijn op de verschillende lokale partijen en organisaties. Ook wordt veel samengewerkt met Zweedse, Britse en Amerikaanse partijstichtingen. In Marokko worden veel projecten uitgevoerd met het Nederlands Instituut Marokko (NIMAR). De combinatie van een Nederlandse organisatie die ook lokaal aanwezig is, is voordelig voor de totstandkoming van projecten voor de eveneens Nederlandse partijstichtingen, die meer op afstand staan.

Er is in het opstellen van de NPPP-portfolio ook informatie verzameld over de partijstichtingen uit andere landen, Europese partijen en internationale politieke koepelorganisaties waarmee wordt samengewerkt bij het tot stand brengen van activiteiten voor lokale zusterpartijen c.q. -organisaties. Figuur 13 laat zien dat bij de Matra-activiteiten in ieder geval in de helft van de gevallen wordt samengewerkt met één of meerdere internationale partners. Bij de Shiraka-landen is dit het geval bij ten minste één-derde van de activiteiten.

Samenwerking met internationale organisaties in activiteiten 2017-2019

Figuur 13. Samenwerking met partijstichtingen uit andere landen, Europese politieke partijen of internationale politieke koepelorganisaties

Tot slot vindt er ook samenwerking plaats tussen de Nederlandse partijstichtingen onderling. Dit gebeurt met name in projecten die een *multiparty approach* of algemenere doelgroep kennen, aangezien de partijen uiteraard hun eigen zusterpartijen kennen waar *party-to-party* mee gewerkt wordt.¹⁷ Zo is er een meerjarige *multiparty*-training die plaatsvindt in Armenië waar EFS, HvSS en FMS aan samenwerken en de *School of Democracy* in Marokko waar EFS, HvSS, IDI, FICDD en De Helling DDA in samengewerkt hebben. De *School of Democracy* in Marokko wordt georganiseerd met het NIMAR. Daarbuiten en met name door de kleinere partijen vindt weinig samenwerking plaats. De partijstichtingen zien de eigen politieke ideologie als een belangrijk onderdeel van de projecten en de doelstellingen daarvan. Deze verschilt uiteraard van partij tot partij.

Ambassades

De Nederlandse ambassades in de doellanden hebben geen grote rol met betrekking tot de NPPP-activiteiten. Zoals eerder gesteld worden zij bezocht in het kader van fact-finding missies. Ambassades worden daarnaast wel bezocht om informatie uit te wisselen. Daarbij is er vooralsnog meer sprake van informatie ophalen door de partijstichtingen, dan dat zij ook informatie delen. Er lijkt meer contact te zijn met ambassades in de Shiraka-landen. Dit kan komen omdat er nog meer fact-finding plaatsvindt naar Shiraka-landen en meer gesproken wordt over de lokale veiligheidssituatie. In veel van de Matra-landen zijn al langlopende partnerschappen ontstaan, waardoor er minder behoefte is aan contact.

Ambassades geven aan dat het nuttig zou zijn om vaker informatie uit te wisselen. Informatie over de lokale politieke partijen en eventuele contacten daarbinnen zijn voor hen immers ook interessant. Daarbij zijn zij zich bewust van het

¹⁷ Een aantal uitzonderingen daargelaten, bijvoorbeeld Afek Tounes in Tunesië en Naša stranka in Bosnië-Herzegovina, waar zowel HvSS als IDI mee samenwerken.

belang van een gelijkwaardige behandeling van alle betrokken Nederlandse partijstichtingen met het oog op het bewaken van een gelijk speelveld. Dit wordt ook als reden gegeven om hun betrokkenheid in de daadwerkelijke uitvoering van projecten te beperken.

3.3 Analyse relevantie en effectiviteit

De focus van het onderhavige onderzoek ligt met name op de relevantie van het NPPP en efficiëntie van het programmabeheer. Er ligt minder nadruk op de effectiviteit, omdat het moeilijk is de resultaten van het NPPP in termen van *impact* te meten. Er is immers altijd sprake van een bijdrage van het NPPP aan de resultaten op het gebied van kadervorming en netwerkvorming in de doellanden. De resultaten van activiteiten worden daarnaast op wisselende detailniveaus beschreven in de subsidieverantwoordingen.

Zoals gesteld in de OESO *DAC Criteria for evaluating development assistance*, hebben de relevantie en effectiviteit van een interventie verschillende aspecten. Relevantie omvat de mate waarin de activiteiten aansluiten op de doelstellingen en het beleid van de subsidieverstrekker, de ontvangende partij van de subsidie en de doelgroep van de activiteiten. Effectiviteit betreft de mate waarin de doelstellingen van de ondernomen activiteiten ook daadwerkelijk worden behaald.¹⁸

3.3.1 Relevantie van het NPPP voor beleidsdoelen NFRP

De relevantie van het NPPP is onder meer afhankelijk van de mate waarin de opzet en uitvoering van het programma aansluit bij de beleidsdoelen van het ministerie van BZ als de subsidieverstrekker. Het beleid waar het NPPP aan bij dient te dragen is geformuleerd in het kader van het NFRP. Het NFRP is opgezet om ondersteuning te bieden bij het verbeteren en versterken van democratische processen, goed bestuur en de rechtsstaat in landen rondom de EU. Dit moet leiden tot een grotere stabiliteit in de doellanden. Het NPPP is het onderdeel van het NFRP dat specifiek gericht is op politieke partijen en hun rol in het borgen van het democratisch proces.

Er is geen beleidstheorie opgesteld waarin wordt vastgelegd op welke wijze de activiteiten binnen het NPPP (*output*) moeten bijdragen aan sterkere politieke partijen (*outcome*) en de doelstellingen van het NFRP (*impact*). Politieke partijen hebben een aantal functies binnen het democratisch proces, die als handvatten gebruikt kunnen worden in het specificeren van de bijdrage van de NPPP-activiteiten aan de doelstellingen van het NFRP. In de literatuur worden in ieder geval de volgende functies van politieke partijen benoemd:¹⁹

- a. Het betrekken van burgers bij het politieke proces;
- b. Het selecteren en opleiden van politieke leiders;
- c. Het voorleggen van gestructureerde politieke keuzes aan burgers;
- d. Het formuleren van beleid en het nemen van verantwoordelijkheid voor de uitvoering ervan;
- e. Faciliteren van contact tussen de wetgevende macht en andere takken van de overheid;
- f. Controleren van de uitvoerende macht.

Het versterken van het partijkader moet partijen in staat stellen om deze functies beter uit te voeren. De *party-to-party*-aanpak, die de basis vormt voor het NPPP, is goed geschikt om zusterpartijen in deze functies te ondersteunen en

¹⁸ OESO (2008), *DAC Principles for Evaluation of Development Assistance*.

¹⁹ OESO (2014), *Accountability and democratic governance: orientations and principles for development*, chapter 8.

kennis over te dragen. In de interviews werd gesteld dat de *party-to-party*-benadering stichtingen in staat stelt om de zusterpartijen op alle lagen goed te doorgronden en te ondersteunen. Wel moet worden opgemerkt dat met deze aanpak niet alle barrières voor het goed functioneren van zusterpartijen worden geadresseerd. Voorbeelden van barrières die zich voor kunnen doen bij partijen zijn dat een partij zeer nauw verbonden is met een individu (bijvoorbeeld een oligarch), corruptie of cliëntelisme.²⁰ Met dit type partijen wordt ook niet samengewerkt.

Daarnaast zijn er ook barrières voor een pluriforme democratie te benoemen op het niveau van het partijstelsel. Voorbeelden zijn stelsels waar partijen niet langs ideologische lijnen verdeeld zijn, maar naar religie, etniciteit of regio, of stelsels die worden gedomineerd door één grote politieke partij. Uit de literatuur blijkt dat de *party-to-party*-aanpak in deze situaties minder effectief is.²¹

3.3.2 *Relevantie van activiteiten voor doelen van het NPPP*

Een tweede aspect dat relateert aan de relevantie van het NPPP, is de mate waarin de ondernomen activiteiten in lijn zijn met de doelstellingen van het NPPP; ofwel de doelstellingen die de partijstichtingen nastreven in de uitvoering van de subsidieregeling (als ontvangende partij van de subsidie). Het merendeel van de activiteiten dat in de evaluatieperiode is ondernomen was gericht op training en kennisoverdracht. Voor het overgrote deel worden de activiteiten uitgevoerd in of gericht op de doellanden, waarmee ze binnen de doelstellingen van het NPPP passen. De activiteiten dragen daarnaast bij aan verschillende functies van politieke partijen in het democratisch proces (zoals beschreven onder 3.3.1).

Een groot deel van de activiteiten heeft betrekking op het trainen van politieke vaardigheden bij de zusterpartijen c.q. -organisaties, wat aansluit op de doelstellingen van het NPPP aangaande kadervorming en netwerkvorming. Samen met de partijstichtingen werken de lokale partijen daarmee aan het opleiden van politieke leiders. Ook kunnen de trainingen en het delen van kennis bijdragen aan het formuleren van beleid in het kader van de betreffende ideologie. Beide aspecten worden benoemd als functie van politieke partijen binnen het democratisch proces.

De vele activiteiten gericht op de participatie van jongeren en vrouwen kunnen daarnaast geschaard worden onder de functie van het betrekken van burgers bij het politieke proces. De activiteiten zijn er immers op gericht jongeren en vrouwen kennis te laten maken met politieke stromingen en hen te stimuleren politiek actief te worden. Het stimuleren van een stelsel waarin ruimte bestaat voor verschillende ideologische stromingen wordt door het ministerie ook benoemd als doelstelling van het NPPP. Het kennismaken met verschillende ideologieën is ook een manier om burgers gestructureerde keuzes voor te leggen, namelijk over de verschillende keuzes die er (kunnen) zijn binnen een meerpartijstelsel.

3.3.3 *Relevantie van activiteiten voor partners*

Een derde aspect van relevantie betreft de manier waarop de projecten aansluiten op de doelstellingen van de doelgroepen van het NPPP. Het overgrote deel van de activiteiten komt vraag-gestuurd tot stand. Dit vergroot het draagvlak en eigenaarschap van de activiteiten bij de zusterpartijen c.q. -organisaties. Omdat de partners van de partijstichtingen zelf grote invloed hebben op de activiteiten, geven zij aan dat deze logischerwijs goed aansluiten op

²⁰ OESO (2014), *Accountability and democratic governance: orientations and principles for development*, chapter 8.

²¹ Idem.

hun behoeften en van meerwaarde zijn. Het NPPP is daarnaast van meerwaarde voor de lokale partijen omdat zij aangeven dat de activiteiten in voorkomende gevallen anders geen doorgang hadden gevonden.

De lokale zusterpartijen geven aan dat de kennis en ervaring van een andere, gevestigde politieke partij heel waardevol is voor een kleine partij die hoopt uit te breiden. Dankzij de ideologische overeenkomst van de partijen kan er ook aandacht besteed worden aan het overbrengen van de ideologie aan potentiële nieuwe leden en kiezers. Ook genoemd wordt dat alleen al de erkenning van een ervaren partij uit dezelfde politieke stroming van grote meerwaarde is.

Hoewel de partijstichtingen graag langdurige samenwerkingsverbanden aangaan met partnerorganisaties, wordt er nog weinig met meerjarenplannen gewerkt en komen activiteiten nog op ad hoc basis tot stand. Sommige partijstichtingen proberen wel deze kant op te bewegen en er zijn wel voorbeelden van projecten die jaarlijks opnieuw plaatsvinden. Dat dit nog beperkt is komt mede omdat de subsidieregeling ook op jaarbasis is. Partijstichtingen geven aan dat zij zich niet graag committeren aan een meerjarig activiteitenprogramma, aangezien zij op hun beurt afhankelijk zijn van het goedkeuren van de subsidieaanvraag door het ministerie van BZ. Hierdoor zijn de doelstellingen van projecten over het algemeen gericht op de kortere termijn. Het werken met meerjarenplannen zou de relevantie van het programma kunnen vergroten, omdat er dan gewerkt kan worden naar resultaten van doelstellingen op *outcome*-niveau.

3.3.4 Effectiviteit

Tabel 6 geeft een beknopt overzicht van de bereikte resultaten op *output*-niveau, afgezet tegen de *input* (subsidiegelden) van het programma. In de evaluatieperiode zijn in totaal 365 projecten uitgevoerd.

<i>Input</i>	<i>Output</i>	<i>Bevindingen outcome in casestudies</i>
Matra-subsidies • 2017: € 635.790²² • 2018: € 572.000 • 2019: € 553.935 • Totaal: € 1.761.725	• 151 projecten. • Waarvan 48% gerelateerd aan training, 21% aan kennisdeling, 27% aan netwerkvorming en 4% aan fact-finding. • Ten minste 4.581 deelnemers of personen bereikt. • Meest voorkomende doelgroepen van activiteiten waren zusterpartijen en jongeren.	• Bijdrage aan behalen van het doel om minimaal 50% vrouwen te hebben als volksvertegenwoordigers van de liberale partij in Bosnië-Herzegovina. • Bijdrage aan de oprichting, professionalisering en geografische uitbreiding van een sociaaldemocratische jongerenorganisatie in Oekraïne.
Shiraka-subsidies • 2017: € 1.153.003 • 2018: € 1.647.000 • 2019: € 1.637.647 • Totaal: € 4.437.650	• 214 projecten. • Waarvan 37% gerelateerd aan training, 33% aan kennisdeling, 24% aan netwerkvorming en 5% aan fact-finding. • Ten minste 5.413 deelnemers of personen bereikt. • Meest voorkomende doelgroepen van activiteiten waren zusterpartijen en jongeren.	• Bijdrage aan vergroten van de participatie van vrouwen in zusterpartijen in Marokko, Tunesië en Libanon. • Bijdrage aan het vergroten van jongerenparticipatie in zusterpartijen in Marokko, Tunesië en Libanon (o.a. door ondersteuning bij het opzetten van jongerenbeweging). • Toegenomen kennis bij zusterpartijen over politieke ideologie, campagne voeren, sociale media en intern doorgeven van kennis in Tunesië, Marokko en Libanon.

Tabel 6. Overzicht *output* en *outcome*

Het blijft moeilijk uitspraken te doen over de effectiviteit van de activiteiten, en daarmee het NPPP, op *outcome*-niveau. Er wordt weinig gerapporteerd over uitkomsten op dit niveau en er zijn geen indicatoren geformuleerd die voor en na de

²² Voor 2017 is het bedrag op basis van het totaal aan toegekende subsidies.

inzet van het programma gemeten kunnen worden. Er zijn een aantal specifieke aspecten waarover op basis van de casestudies wel resultaten op *outcome*-niveau te rapporteren zijn. Deze zijn ook opgenomen in Tabel 6. Zo is in een aantal cases te zien dat de participatie van vrouwen is toegenomen binnen de lokale zusterpartij, en schrijven zij dit ook toe aan de activiteiten die met de Nederlandse partijstichtingen zijn ondernomen. Een tweede aspect waarop resultaten benoemd kunnen worden is het betrekken van jongeren bij de lokale partijen. In verschillende cases wordt het opzetten van de jongerenbewegingen van de partij benoemd als iets dat niet was gelukt zonder de ondersteuning van de partijstichtingen. Het formuleren van doelen op *outcome*-niveau zou helpen om deze resultaten achteraf inzichtelijk te maken. Dit past goed in een meerjarige samenwerking tussen de politieke partijen, die vaak al aanwezig is.

3.3.5 Succes- en faalfactoren

Uit de bevindingen beschreven in dit hoofdstuk zijn bepaalde succes- en faalfactoren te destilleren, die van invloed zijn op de relevantie en effectiviteit van de projecten.

Ten eerste is de lokale context van groot belang. Uiteraard moet een land democratische partijen of een actief maatschappelijk middenveld toestaan, willen NPPP-activiteiten van toegevoegde waarde zijn. In sommige doellanden is de politieke context bovendien sterk aan verandering onderhevig, wat ervoor kan zorgen dat activiteiten, en met name fact-finding missies, niet door kunnen gaan. Stabiliteit is daarom eveneens van groot belang.

Een tweede reden waarom projecten geen doorgang vinden, is een gebrek aan capaciteit bij de lokale zusterpartij. Dit is een reden die vaker terug komt in de inhoudelijke verantwoordingen over de subsidies. Veel zusterpartijen waarmee wordt samengewerkt zijn kleinere partijen. Deze hebben vanwege hun kleinere omvang in voorkomende gevallen geen capaciteit over om voorbereidingen te treffen of tijd over voor extra activiteiten. Samenwerking met lokale NGOs en andere partijstichtingen die lokaal aanwezig zijn, kan bijdragen aan het realiseren van projecten.

Waar het de *party-to-party*-benadering betreft, is een eerste stap en belangrijke succesfactor dat er een geschikte zusterpartij aanwezig is in het betreffende land. Voor sommige partijen is het vinden van zusterpartijen een lastigere opgave. Te denken valt aan zusterpartijen voor de Pvd of DENK. In de Shiraka-regio zijn christelijke politieke partijen zeldzamer. Christelijke partijstichtingen richten zich in deze regio dan ook meer op christelijke NGOs of instituten.

In sommige landen is ook nog geen of weinig sprake van een meerpartijenstelsel. Een focus op versterking van de democratie en het stimuleren van een pluriform stelsel in het algemeen heeft in een dergelijke context een grotere meerwaarde dan het ondersteunen van één, reeds gevestigde of dominante partij met een *party-to-party*-benadering. Waar wel een meerpartijenstelsel aanwezig is kan een grotere nadruk op het versterken van individuele partijen meer resultaten opleveren.

4 Efficiëntie

Dit hoofdstuk betreft de analyse van de efficiëntie van het programmabeheer van het NPPP. Hierbij is gekeken naar de volgende onderwerpen:

- De toegekende en bestede subsidies;
- De efficiëntie van het programmamanagement.

4.1 Overzicht toegekende en bestede subsidies

In Tabel 7 zijn de toegekende subsidies per partijstichting weergegeven voor zowel NPPP-Matra als NPPP-Shiraka. Het totaal van de toegekende subsidies voor Matra was in 2019 € 517.000. Voor Shiraka was dit € 1.460.000. De stichting met het grootste aandeel was de HvSS (VVD, in totaal € 474.200 in 2019). De stichting met het kleinste aandeel was APF (PvdD) met in totaal € 150.200 in 2019. De tabel toont ook de *impact* van de verkiezingsuitslag in 2017 voor de aan de stichtingen toegekende subsidies. Zo halveert de toegekende subsidie voor FMS (PvdA) in 2018 na verkiezingsverlies in 2017. In hetzelfde jaar stijgen de toegekende subsidies bijvoorbeeld door DDA (GL) en IDI (D66) door een toename in het aantal zetels.

Stichting	Partij	Matra			Shiraka			Totaal		
		2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
FMS	PvdA	€ 105,9	€ 54,0	€ 52,2	€ 195,0	€ 155,3	€ 144,8	€ 105,9	€ 54,0	€ 197,0
EFS	CDA	€ 87,3	€ 84,9	€ 82,2	€ 145,0	€ 244,4	€ 231,1	€ 232,3	€ 329,2	€ 313,3
HvSS	VVD	€ 156,0	€ 70,0	€ 122,4	€ 286,5	€ 354,0	€ 351,8	€ 442,5	€ 424,0	€ 474,2
DDA	GL	€ 63,7	€ 69,4	€ 63,2	€ 116,9	€ 199,8	€ 187,9	€ 180,6	€ 269,2	€ 251,1
VOE	SGP	€ 42,8	€ 36,0	€ 34,2	€ 78,5	€ 102,0	€ 92,9	€ 121,3	€ 138,0	€ 127,1
IDI	D66	€ 85,6	€ 84,9	€ 82,2	€ 157,1	€ 244,4	€ 230,9	€ 242,7	€ 329,3	€ 313,1
FICDD	CU	€ 49,6	€ 41,5	€ 40,2	€ 91,0	€ 119,6	€ 110,3	€ 140,5	€ 161,1	€ 150,5
APF	PvdD	€ 45,0	€ 45,1	€ 40,2	€ 83,0	€ 125,0	€ 110,0	€ 128,0	€ 170,1	€ 150,2
BDI	DENK	-	-	-	-	-	€ 93,0	-	-	€ 93,0
Totaal		€ 636	€ 485	€ 517	€ 1.153	€ 1.544	€ 1.552,70	€ 1.789	€ 2.029	€ 1.977

Tabel 7. Toegekende subsidies NPPP-Matra en NPPP-Shiraka, 2017–2019 (in duizenden euro's)²³

4.1.1 Subsidies besteed

Aan het einde van de subsidieperiode verantwoorden de partijstichtingen de uitgaven over het afgelopen jaar. Het kan zijn dat een stichting in een jaar niet alle middelen besteedt. Bijvoorbeeld omdat activiteiten goedkoper zijn uitgevallen, of omdat geplande activiteiten geen doorgang konden vinden. Eventueel overblijvende middelen worden teruggestort naar BZ. Het feit dat voor de meeste stichtingen het grootste deel van de toegekende subsidies wordt besteed, betekent niet dat alle activiteiten volgens de planning in de aanvraag worden uitgevoerd. Zoals is beschreven in hoofdstuk 3 wordt er gedurende het subsidiejaar veel geschoven tussen geplande activiteiten, worden nieuwe activiteiten toegevoegd en gaan sommige activiteiten niet door.

In Tabel 8 is voor NPPP-Matra en NPPP-Shiraka per partijstichting weergegeven welk deel van het toegekende budget is besteed binnen de subsidieperiode (1 jaar). Over de periode 2017-2019 wordt in beide programma's gemiddeld 90%

²³ BDI (Denk) heeft alleen voor Shiraka in 2019 subsidie aangevraagd.

van de toegekende subsidies besteed. Voor zowel NPPP-Matra als NPPP-Shiraka is er in de evaluatieperiode sprake van een stijgend aandeel van de toegekende subsidie dat jaarlijks besteed wordt. Voor NPPP-Matra van 87% naar 96%, voor NPPP-Shiraka van 81% naar 99%. Deze stijging komt met name doordat er in de eerdere jaren bij een aantal partijstichtingen activiteiten niet door konden gaan wegens onder andere personele wisselingen en de veiligheidssituatie in de doellanden.

In de verantwoordingen worden verschillende redenen genoemd voor onderbesteding:

- Uitval personeel en personeelwisselingen;
- Mismatch* tussen de doelen van het project en de voorwaarden van de subsidie;
- Lager uitvallen van de projectkosten;
- Niet doorgaan van geplande projecten.

Stichting	Partij	Matra				Shiraka			
		2017	2018	2019	Gemiddeld	2017	2018	2019	Gemiddeld
FMS	PvdA	100%	100%	100%	100%	100%	99%	100%	100%
EFS	CDA	87%	100%	100%	95%	96%	93%	100%	96%
HvSS	VVD	90%	15%	85%	73%	79%	77%	100%	86%
DDA	GL	98%	70%	99%	99%	99%	91%	98%	95%
VOE	SGP	-	100%	97%	62%	42%	51%	97%	64%
IDI	D66	100%	100%	100%	100%	82%	90%	97%	90%
FICDD	CU	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
APF	PvdD	67%	100%	98%	89%	57%	100%	98%	88%
BDI	DENK	-	-	-	-	-	-	77%	77%
Totaal		87%	86%	96%	90%	82%	88%	96%	90%

Tabel 8. Aandeel van de toegekende subsidie besteed binnen NPPP-Matra en NPPP-Shiraka, 2017-2019

4.1.2 Overhead

In het subsidiekader is opgenomen dat niet-activiteit gebonden kosten tot een maximum van 20% van de totale begroting voor subsidiëring in aanmerking komen. Dit geldt voor indirecte kosten die samenhangen met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten. Niet-activiteit gebonden kosten betreffen overhead zoals personeelskosten en huisvestingskosten. Deze regeling bestaat al sinds de start van het politieke partijen programma. De partijstichtingen zijn opgericht om uitvoering te geven aan het subsidieprogramma en hebben in de meeste gevallen geen andere inkomstenbronnen. In de Wfpp is overigens geen maximaal percentage opgenomen voor de subsidie dat mag worden besteed aan indirecte kosten.

De overhead zoals weergegeven in de financiële verantwoording is als percentage van de *bestede* subsidie weergegeven in Tabel 9. De overhead betreft de kosten voor kantoor en personeel. De gemiddelde overhead voor NPPP-Matra en NPPP-Shiraka is met 16% van de bestede subsidies vergelijkbaar. De meeste stichtingen hebben een overhead in de bandbreedte van 15%-20% van de bestede subsidie. Een uitzondering is APF (PvdD) met 8% gemiddeld voor NPPP-Matra en 5% voor NPPP-Shiraka. Dit komt doordat APF geen huur hoeft te betalen aan de PvdD voor het kantoor.

De personele bezetting van de partijstichtingen is licht. In de meeste gevallen zijn het één of meerdere (parttime) medewerkers die de subsidie beheren. Dit is in lijn met de relatief beperkte omvang van de programma's. Wel maakt

het de uitvoering van activiteiten meer kwetsbaar voor uitval van medewerkers. Bij verschillende partijen heeft uitval van medewerkers geleid tot het niet doorgaan van geplande activiteiten.

Stichting	Partij	Matra				Shiraka			
		2017	2018	2019	Gemiddelde	2017	2018	2019	Gemiddelde
FMS	PvdA	23%	17%	14%	18%	29%	20%	19%	23%
EFS	CDA	19%	20%	19%	20%	19%	20%	20%	20%
HvSS	VVD	20%	20%	16%	19%	20%	22%	15%	19%
DDA	GL	17%	17%	17%	17%	17%	16%	17%	17%
VOE	SGP	-	-	17%	17%	12%	17%	17%	15%
IDI	D66	18%	-	16%	17%	18%	20%	21%	20%
FICDD	CU	-	-	17%	17%	-	-	18%	18%
APF	PvdD	6%	0,5%	17%	8%	7%	4%	3%	5%
BDI	DENK	-	-	-	-	-	-	19%	19%
Gemiddelde		17%	15%	17%	16%	15%	16%	16%	16%

Tabel 9. Overhead als aandeel van de bestede subsidie NPPP-Matra en NPPP-Shiraka, 2017-2019

4.1.3 Overige inkomsten

Wet financiering politieke partijen

In vergelijking met het NPPP zijn de vereisten voor aanvragen en verantwoording binnen de Wfpp minder zwaar. Zo worden er geen doellanden benoemd in het subsidiekader. Partijen benoemen verschillende overwegingen om een bepaalde activiteit bij het NPPP of de Wfpp aan te vragen:

- Activiteiten waarvan de uitvoering meer onzeker is: Omdat wijziging van de activiteiten gedurende de subsidieperiode via BZ verlopen voeren de partijstichtingen activiteiten die onzekerder zijn liever uit onder de subsidie uit de Wfpp.
- Activiteiten in andere doellanden: Sommige partijen geven aan ook activiteiten in landen buiten de doelregio van het NPPP uit te voeren. Dit zijn landen zoals Polen en Hongarije, waar partijstichtingen vinden dat er voor hen ook een rol is weggelegd.
- Andere activiteiten: Sommige partijen geven aan dat er vanuit de Wfpp ook andere activiteiten worden gefinancierd. Hierbij valt te denken aan netwerkactiviteiten binnen de EU of buiten Europa die minder passend zijn binnen het NPPP.

In interviews geven veel partijstichtingen aan dat ze het onderbrengen van de gehele subsidie voor de buitenlandse activiteiten bij één loket ondersteunen. Partijstichtingen geven hierbij overwegend aan het logisch te achten dat de subsidie bij BZ wordt ondergebracht. In de interviews zijn wel een aantal overwegingen meegegeven:

- De stichtingen hebben onder de Wfpp een wettelijke basis die ze mogelijk kwijtraken als de subsidie bij BZ wordt ondergebracht;
- Partijstichtingen met bredere activiteiten dan het NPPP-subsidiekader (buiten de NPPP-doellanden) vragen zich af wat er gebeurt met deze activiteiten.

Eigen inkomsten

De FMS (PvdA) heeft naast de subsidies van BZ en BZK ook nog andere inkomsten. Het FICDD (CU) legt ook middelen bij uit de partijkas. Voor de meeste partijstichtingen zijn de NPPP- en Wfpp-subsidie echter wel de enige bron van inkomsten.

4.2 Aanvraag en verantwoording

4.2.1 Aanvragen

De NPPP-subsidie betreft een éénjarige activiteitsubsidie. Jaarlijks dienen de partijstichtingen subsidievoorstellen in voor specifieke activiteiten die ze het komende jaar samen met de zusterpartijen c.q. -organisaties willen uitvoeren. De uitvoerende directies DEU en DAM beoordelen of de activiteiten in de aanvragen in aanmerking komen voor subsidie. Voorafgaand aan de subsidieaanvraag stuurt BZ een bericht naar de partijstichtingen die in aanmerking komen voor subsidie, met daarin de maximale subsidie die elke partijstichting kan aanvragen voor het komende jaar.

In de evaluatieperiode (2017–2019) zijn de eisen aan de aanvragen meer gestandaardiseerd en aangescherpt. Nadat in 2017 werd besloten om de middelen die niet via de Wfpp konden worden besteed via BZ te besteden, moest er in korte tijd een subsidiekader opgezet worden. Vooral in 2017 is er daardoor sprake van grote verschillen in het format van de aanvragen. Bij de aanvragen was het niet altijd duidelijk welke activiteiten werden gepland en wat het doel van de activiteiten was. In 2018 en 2019 is een standaard aanvraagformulier geïntroduceerd. Hiermee is de aanvraag in een meer gestructureerde vorm aangeleverd. Al zijn de aanvragen in de loop van de evaluatieperiode dus verbeterd, bestaan er nog steeds verschillen tussen de aanvragen van partijstichtingen. Dit betreft met name het detailniveau van de geplande activiteiten, de beschrijving van de doelen en de verwachte resultaten. Vaak zijn deze meer algemeen geformuleerd en sluiten deze niet direct aan op de geplande activiteiten. Wanneer de activiteiten, doelen en resultaten in de aanvraag beter op elkaar aan zouden sluiten, zou beter beoordeeld kunnen worden op welke wijze de activiteiten moeten bijdragen aan het versterken van de zusterpartij.

In 2017 en 2018 vond in verband met het opzetten van het subsidiekader en de aanvraagprocedure de beoordeling vrij laat plaats (in het voorjaar van het lopende jaar). Ook werd in 2018 een groot deel van de verantwoordingen in eerste instantie afgewezen en werd later een format voor de begroting toegevoegd. Dit alles leidde tot afstemmingsproblemen tussen het departement en de partijstichtingen. In 2019 heeft de subsidieaanvraag eerder in het jaar plaatsgevonden.

Beoordeling van de subsidievoorstellen

Bij het beoordelen van de aanvragen wordt binnen het subsidiekader met name getoetst of de aangevraagde activiteiten stroken met het subsidiekader. Naast de compleetheid van alle benodigde stukken zijn de belangrijkste criteria of de aanvraag betrekking heeft op de doellanden van het programma en of de activiteiten in lijn zijn met de subsidiabele activiteiten zoals die in het kader zijn uitgewerkt. Vooral activiteiten waarbij niet duidelijk is op welke wijze de activiteiten ten goede komen aan partijen of organisaties in de doellanden worden afgekeurd. Al is de beoordeling van de activiteiten aangescherpt in de evaluatieperiode, is deze nog altijd te kenmerken als een lichte toets die zich concentreert op de formele eisen van de subsidie. Er wordt in beperkte mate gekeken in welke mate activiteiten bijdragen aan de doelen van het NPPP en NFRP. Deze lichte toets moet gezien worden in de context dat de stichtingen gelieerd zijn aan politieke partijen. De betrokken medewerkers van het ministerie van BZ moeten een onafhankelijke rol

bewaren ten opzichte van politieke partijen. Dit vergt een meer terughoudende rol van de betrokken medewerkers ten aanzien van de activiteiten die de partijstichtingen ontplooiën.

4.2.2 Verantwoording

Na afloop van een subsidiejaar dienen de partijstichtingen een financiële en inhoudelijke verantwoording in. Deze wordt beoordeeld door de betrokken directies.

Financiële verantwoording

In de financiële verantwoording worden in een standaardformat de gerealiseerde uitgaven vergeleken met de ingediende begroting. In het format rapporteren de stichtingen de begroting en realisatie van de directe kosten (per activiteit) en indirecte kosten. Daarbij moeten afwijkingen van meer dan 10% worden toegelicht. In interviews geven partijstichtingen aan dat zij dit zouden willen vervangen door een minimaal bedrag vanaf waar er een toelichting moet worden gegeven. In de begroting staan vaak posten van beperkte omvang, waar een afwijking van 10% al snel gerealiseerd wordt en klein van omvang is. Het format voor de financiële rapportage biedt inzicht in waar de subsidies aan zijn besteed.

Inhoudelijke verantwoording

Voor de inhoudelijke verantwoording is geen vast format. Partijstichtingen rapporteren welke activiteiten zijn uitgevoerd en of deze afwijken van de geplande activiteiten. Op *output*-niveau geeft de verantwoording in de periode van 2017 tot en met 2019 steeds beter weer welke activiteiten zijn uitgevoerd en hoe deze zich verhouden tot de ingediende aanvragen. Ook bij de inhoudelijke verantwoording is er echter nog sprake van verschillen tussen de partijstichtingen in de mate waarin er wordt ingegaan op de activiteiten die zijn uitgevoerd. Voor een betere beoordeling van de uitgevoerde activiteiten zou het goed zijn om de verantwoording aan te laten sluiten bij de activiteiten, resultaten en doelen zoals omschreven in de aanvraag.

De inhoudelijke rapportages geven weinig inzicht in resultaten op *outcome*-niveau (versterking van kadervorming en netwerkopbouw van zusterpartijen c.q. -organisaties). Hierdoor is er binnen het programma weinig zicht op de resultaten die worden bereikt met de activiteiten. Ook kan op basis van de verantwoordingsstukken slechts beperkt worden beoordeeld hoe succesvol de uitgevoerde activiteiten zijn geweest. Het vaststellen van meetbare *outcome*-indicatoren voor de activiteiten van het NPPP is niet eenvoudig. Het programma bestaat uit een veelvoud van activiteiten die verschillende onderwerpen omvatten. Daarbij is de *outcome* vaak niet binnen één jaar waar te nemen en is deze het resultaat van een optelsom van activiteiten over meerdere jaren. Doordat de verantwoording over de activiteiten één jaar beslaat, is het lastiger om op *outcome*-niveau meetbare doelstellingen en resultaten vast te stellen.

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk presenteren we onze conclusies. Dit doen we door eerst één voor één de onderzoeksvragen te beantwoorden in het onderstaande overzicht. Vervolgens reflecteren we nog in algemene zin op de relevantie, effectiviteit en efficiëntie van het NPPP en zetten we onze aanbevelingen uiteen.

5.1 Beantwoording evaluatievragen

Evaluatievragen	Conclusies
Relevantie en effectiviteit	
Wat is de relevantie van het NPPP en van de gevolgde <i>party-to-party</i> benadering? Wat zijn de voorwaarden voor een relevante en effectieve inzet van deze benadering en in hoeverre worden deze gerealiseerd?	De conclusies met betrekking tot de relevantie van het NPPP als programma zijn opgenomen in de algemene conclusie (zie hiervoor 5.2). De volgende onderzoeksvragen zijn deelvragen, waarvan de antwoorden samen het antwoord vormen op deze eerste onderzoeksvraag. De relevantie van de <i>party-to-party</i>-benadering zit grotendeels in het feit dat het een politieke partij(stichting) is die de ondersteuning biedt aan de lokale zusterpartijen. De gezamenlijke ideologie schept vertrouwen in de samenwerking en de kennis en ervaring van een politieke partij schept vertrouwen in het advies en de activiteiten. Lokale partners geven aan dat de Nederlandse partijen een voorbeeldfunctie voor hen kunnen vervullen, een beeld waar zij zelf naartoe willen werken. De <i>party-to-party</i>-benadering stelt partijstichtingen in staat om activiteiten te ontwikkelen die aansluiten bij de praktische behoeften van de zusterpartij. Wil de <i>party-to-party</i>-benadering effectief ingezet worden, gelden er een aantal voorwaarden. • Identificeren van de knelpunten en prioriteiten van de lokale partner: Om effectief te zijn is het van belang dat de knelpunten en prioriteiten van de lokale partner worden meegenomen in de totstandkoming van projecten. De lokale partij moet in staat zijn om haar prioriteiten en behoeften te identificeren en te communiceren. • Capaciteit van de lokale partner om projecten uit te voeren: In de tweede plaats is de capaciteit van de lokale partner om de projecten samen met de partijstichting uit te kunnen voeren een belangrijke voorwaarde. • Gemeenschappelijke ideologische basis: Zoals hierboven beschreven, is de gemeenschappelijke ideologische basis een belangrijke factor in het tot stand komen van de samenwerking. • Een gunstige lokale context: Zie toelichting onder de volgende deelvraag. Partijstichtingen hebben in zowel de Matra- als Shiraka-regio succesvol <i>party-to-party</i>-projecten opgezet. Deze projecten zijn overwegend vraag-gestuurd. Het is echter niet in alle landen mogelijk om samen te werken met politieke partijen, omdat niet aan de bovenstaande voorwaarden wordt voldaan. In deze gevallen wordt samengewerkt met andere soorten organisaties (bijvoorbeeld NGOs, <i>civil society</i>, kennisinstituten).
Aan welke voorwaarden dient de lokale context te voldoen voor een succesvolle <i>party-to-party</i> benadering en in welke mate is deze context aanwezig in beide doelregio's? Hoe verhoudt dit zich tot een meer algemene en niet partij gerelateerde aanpak gericht op het volledige politieke spectrum?	Er gelden verschillende lokale, contextuele voorwaarden voor een succesvolle <i>party-to-party</i>-benadering. • Een minimum aan maatschappelijke en politieke vrijheid, om politieke partijen op te richten en voor de partijstichtingen om projecten te organiseren met zusterpartijen of -organisaties. • Een voldoende stabiele veiligheidssituatie in een land. Als deze ontbreekt kan dit het moeilijk maken om succesvolle <i>party-to-party</i>-projecten op te zetten, bijvoorbeeld in landen waar de oppositie vervolgd wordt of waar de algehele veiligheidssituatie bezoeken aan mogelijke zusterpartijen niet toe laat.

Evaluatievragen	Conclusies
	• De stabiliteit van het lokale politieke stelsel is ook van belang. Als er vaak verandering van regime plaatsvindt kan er een onzekere situatie ontstaan waarin een meerjarige samenwerking met een zusterpartij bemoeilijkt wordt. In de Matra-landen is over het algemeen gemakkelijker aan deze voorwaarden te voldoen dan in de Shiraka-landen. Deze regio kent nog meer instabiliteit en hybride of autoritaire regimes. Een meer algemene of <i>multiparty</i>-aanpak heeft voordelen in politieke systemen waar geen geschikte zusterpartijen aanwezig zijn en waar het hele systeem nog meer opbouw behoeft. Daar heeft het grotere meerwaarde om in trainingen aandacht te besteden aan democratie in algemene zin, aan meerpartijenstelsels en hoe partijen zich daarin tot elkaar verhouden.
Slagen Nederlandse politieke partijstichtingen erin om geschikte samenwerkingspartners te vinden voor relevante ondersteuningsactiviteiten? Zijn er wat dit betreft verschillen tussen Matra- en Shiraka-landen?	In de evaluatieperiode zijn de partijstichtingen er in de meeste doellanden in geslaagd projecten op te zetten met zusterpartijen c.q. -organisaties. Zusterpartijen zijn tevens enthousiast om samen te werken met de Nederlandse partijstichtingen en benaderen deze ook regelmatig zelf. Niet in ieder land is het voor partijen even gemakkelijk om samenwerkingspartners te vinden. De volgende factoren zijn daarbij van belang: • Mate waarin er in een land partijen zijn die op ideologische basis vergelijkbaar zijn: Het uitgangspunt van de <i>party-to-party</i>-benadering is dat partijstichtingen met ideologisch gelijkgestemde partijen en organisaties samenwerken. Dit is niet altijd mogelijk. Zo is het moeilijker voor liberale en christendemocratische partijstichtingen om in de Shiraka-landen gelijkgestemde partners te vinden. • Lokale context: De factoren over de lokale context zijn beschreven in het antwoord op de voorgaande vraag. • Mate waarin partijen in een land zijn aangesloten op Europese en internationale partijnetwerken: De samenwerking met Europese partijen of internationale politieke koepelorganisaties is voor partijstichtingen een belangrijk kanaal om contacten te leggen met potentiële samenwerkingspartners. Ook biedt het lidmaatschap van deze netwerken of partijen een eerste check op de betrouwbaarheid van potentiële partners. Daarnaast worden er in samenwerking met deze netwerken ook activiteiten uitgevoerd binnen grotere projecten met meerdere partners. Er zijn hierbij verschillen te zien tussen Matra en Shiraka. Partijstichtingen geven aan dat het in de Matra-regio gemakkelijker is om samenwerkingspartners te vinden. De bovengenoemde factoren liggen daaraan ten grondslag. In het Shiraka-deel wordt daarom veel samengewerkt met zusterpartijen c.q. -organisaties in een kleiner aantal landen (met name Tunesië, Marokko en Jordanië).
In hoeverre sluiten de ondernomen activiteiten van de politieke partijstichtingen aan bij de doelstellingen van het NPPP?	De doelstelling van het NPPP is de partijstichtingen in staat te stellen middels <i>twinning</i> een bijdrage te leveren aan de versterking van kadervorming en netwerkopbouw van zusterpartijen c.q. -organisaties in de doellanden van het programma. Zoals eerder in deze conclusies beschreven werken de partijstichtingen samen met gelijkgestemde partijen of organisaties. Hierbij is dus niet altijd sprake van een <i>party-to-party</i>-benadering, maar kunnen activiteiten ook gericht zijn op <i>civil society</i> organisaties. • Kadervorming: De meeste projecten relateren aan training en kennisdeling. De trainingen gaan veelal over onderwerpen die relevant zijn voor de functies van een politieke partij in een pluriforme democratie en zijn daarmee in lijn met de doelstelling van kadervorming. Ook het delen van kennis met de zusterpartijen doelt op het bijdragen aan versterking van het kader, ofwel een pluriform partijenstelsel, door partijen van verschillende ideologische stromingen te ondersteunen.

Evaluatievragen	Conclusies
	• Netwerkopbouw: De netwerkactiviteiten die binnen het programma worden uitgevoerd zijn veelal gericht op het versterken van het netwerk van de zusterpartij, bijvoorbeeld door het faciliteren van deelname aan conferenties van internationale politieke koepelorganisaties. In enkele gevallen zijn activiteiten meer gericht op het creëren van een netwerk van zusterorganisaties of -partijen, omdat deze nog niet voorhanden zijn voor de betreffende politieke stroming. Over het algemeen sluiten de activiteiten van de partijstichtingen aan bij de doelstellingen. Enerzijds worden er projecten georganiseerd gericht op het kader (meerpartijenstelsel) door samen te werken met een politieke zusterpartij. Anderzijds wordt er op een meer indirecte manier bijgedragen aan versterking van het politiek kader met projecten die gericht zijn op het ondersteunen van een actieve <i>civil society</i>.
In hoeverre is er onder de politieke partijstichtingen sprake van afstemming met de inzet van gelijkgestemde organisaties uit andere EU-lidstaten?	Er wordt door de stichtingen op verschillende manieren samengewerkt met organisaties uit andere EU-lidstaten (en daarbuiten). • Via Europese politieke partijen en internationale politieke koepelorganisaties: Zusterpartijen die zijn aangesloten bij deze netwerken vormen daarmee een kanaal waarlangs stichtingen in contact kunnen komen met samenwerkingspartners, met name in de Matra-regio. • Soortgelijke organisaties (partijstichtingen): Er wordt veel samengewerkt met andere organisaties die politieke partijen ondersteunen. Bijvoorbeeld de Duitse partijstichtingen. Samen met deze organisaties voeren partijstichtingen activiteiten uit binnen een groter programma, of wordt er samen een programma opgezet. Ook introduceren partijstichtingen de zusterorganisaties bij andere partijstichtingen (bijvoorbeeld uit het Verenigd Koninkrijk en Zweden) en andersom. Er vindt met deze organisaties afstemming plaats over de projecten die in een land worden georganiseerd.
Biedt het subsidiekader voldoende mogelijkheid om subsidievoorstellen te beoordelen op rechtmatigheid en relevantie in het licht van de (NFRP) doelstellingen?	De (formats voor) subsidievoorstellen zijn in de periode 2017-2019 aangescherpt en gestandaardiseerd. Toch zijn er nog verschillen in de mate van detail waarin doelstellingen, (verwachte) resultaten en activiteiten door de aanvragers worden beschreven. In de meeste gevallen bieden de aanvragen voldoende informatie om rechtmatigheid binnen het NPPP-kader vast te stellen. De subsidievoorstellen bevatten informatie over het type activiteit, de doellanden en (in wisselende mate van detail) over de inhoud van de activiteiten. Binnen het subsidiekader wordt niet uitgebreid getoetst op de relevantie van de subsidievoorstellen binnen de NFRP doelstellingen. Er is ook geen gedetailleerde <i>theory of change</i> opgesteld waarin wordt geoperationaliseerd hoe het NPPP bijdraagt aan de doelen van het NFRP. Op basis van de subsidievoorstellen kan de mate waarin activiteiten bijdragen aan de doelen van het NFRP op het niveau van <i>outcome</i> (op het niveau van de partij) en <i>impact</i> (niveau van het democratisch stelsel) slechts beperkt worden beoordeeld.
Hoe interpreteren de politieke partijstichtingen de doelstellingen van het programma en verschilt deze interpretatie van die van het ministerie van BZ?	De doelstelling van het programma is in het subsidiekader breed geformuleerd en luidt als volgt: <i>'Nederlandse politieke partijen middels twinning in staat te stellen een bijdrage te leveren aan de versterking van kadervorming en netwerkopbouw van zusterpartijen c.q. -organisaties'</i> (...). De doelen van de partijstichtingen komen op hoofdlijnen overeen met de doelen van BZ. De partijen geven aan dat het gaat om het ondersteunen van zusterpartijen om bij te dragen aan de ontwikkeling van een pluriforme partijdemocratie. Daarnaast geven veel partijstichtingen aan dat het uitdragen van de partijideologie voor hen ook belangrijk is. Dit laatste is volgens BZ niet in tegenspraak met de doelen van het programma, maar kan geen hoofddoel van een activiteit zijn. Tot slot hebben partijstichtingen

Evaluatievragen	Conclusies
	ook als doel om hun eigen internationale netwerk op te bouwen, uit te breiden of te onderhouden.
Welke soorten activiteiten hebben de Nederlandse politieke partijen/partijstichtingen ondernomen om die doelstellingen te realiseren en wie hebben daarvan geprofiteerd?	Soort activiteiten: De Nederlandse partijstichtingen hebben activiteiten georganiseerd die op hoofdlijnen betrekking hebben op trainingen, kennisdeling, netwerken en fact-finding. De trainingen en kennisdeling hebben betrekking op politieke vaardigheden, zoals het overdragen van de ideologie, campagnevoeren, inzet van sociale media en uitbreiden van de partij. In de Matra-regio zijn in grote mate projecten georganiseerd die een element van training (84) en kennisdeling (36) bevatten. Daarnaast hadden ook veel projecten een netwerkelement (47) en vonden een aantal fact-finding-missies plaats (7). In de Shiraka-landen werden eveneens projecten met een trainingselement georganiseerd (92), en vonden relatief nog meer kennisdeling-projecten plaats (81) dan in de Matra-landen. Daarnaast werden hier ook veel netwerk- (60) en fact-finding-projecten georganiseerd (13).²⁴ Doelgroep: De doelgroepen van de projecten die het vaakst genoemd werden waren in de Matra-landen politieke partijen, jongeren in het algemeen en jonge politici. In de Shiraka-landen waren dit politieke partijen, jongeren en vrouwen. De activiteiten komen echter veelal ten goede van de zusterpartijen. Ook activiteiten gericht op jongeren en vrouwen worden vaak samen met zusterpartijen georganiseerd. Ook zusterorganisaties profiteren van de samenwerking met de partijstichtingen in de uitvoering van hun werk.
Efficiëntie	
Is er voldoende rechtvaardiging voor de 20% van het budget die kan worden besteed aan indirecte, niet aan activiteiten toe te rekenen kosten?	In het subsidiekader is opgenomen dat niet-activiteit gebonden kosten voor subsidiering in aanmerking komen. Niet-activiteit gebonden kosten betreffen overhead zoals niet aan een activiteit gerelateerde personeelskosten en huisvestingskosten. Deze kosten komen tot 20% van de begroting voor subsidiëring in aanmerking. Deze regeling bestaat al sinds de start van het politieke partijenprogramma. De partijstichtingen zijn opgericht om uitvoering te geven aan het subsidieprogramma en hebben voor het grootste deel geen andere inkomstenbronnen. Gegeven deze achtergrond is het redelijk dat 20% van het budget kan worden besteed aan indirecte, niet aan activiteit-gerelateerde kosten.
Geven de ingediende aanvragen en verantwoordingen een goed inzicht in de daadwerkelijk ondernomen activiteiten? Hoe kan dit worden verbeterd?	De formats voor de subsidievoorstellen zijn in de periode 2017-2019 aangescherpt en gestandaardiseerd. Dit heeft ertoe geleid dat de aanvragen meer uniform geworden zijn. In de formats wordt onder andere gevraagd naar beschrijvingen van de doelen, verwachte resultaten, activiteiten en samenwerkingspartners. Desondanks zijn er verschillen in de mate van detail waarin deze informatie wordt opgegeven. Voor de verantwoording is geen vast format. Ook hier is sprake van verschil tussen de partijstichtingen, in de mate van detail waarin de gerealiseerde projecten en resultaten worden beschreven. Het is niet altijd mogelijk om na te gaan in welke mate activiteiten zijn uitgevoerd volgens de planning. Het ontbreekt aan een concrete beschrijving van de uit te voeren projecten en resultaten, en doelen worden op een algemeen niveau geformuleerd. Door activiteiten concreet te beschrijven en een directe koppeling te maken met (verwachte) resultaten en doelen kan beter na worden gegaan in welke mate de geplande <i>outputs</i> worden bereikt. Op <i>outcome</i>-niveau is er slechts beperkt informatie over de resultaten op partijniveau of op niveau van het partijstelsel beschikbaar. Er is binnen het programma dus beperkt zicht op de effectiviteit van de ondernomen activiteiten. Voor een deel komt dit doordat resultaten op <i>outcome</i>-niveau moeilijk meetbaar zijn en vaak niet binnen één jaar zijn gerealiseerd. Het

²⁴ Activiteiten konden meer dan één categorie toegewezen krijgen, waardoor deze aantallen optellen tot meer dan het totaal.

Evaluatievragen	Conclusies
	formuleren van meerjarige doelen, en de wijze waarop de activiteiten daaraan bij moeten dragen, kan helpen om hier meer zicht op te krijgen.
Zijn de uitvoeringskosten van de diverse stichtingen redelijk in vergelijking met de projectkosten?	De partijstichtingen voeren samen met de zusterpartijen c.q. -organisaties een groot aantal relatief kleine projecten uit. Over het algemeen weten de partijstichtingen het grootste deel van de subsidie te besteden. De stichtingen voeren de activiteiten uit met een klein team. In de meeste gevallen zijn het één of twee (parttime) medewerkers die de subsidie beheren. Daarnaast hebben de partijstichtingen in de meeste gevallen ook kantoorkosten. De uitvoeringskosten (overhead) over beide programma's zijn gemiddeld 16% van de bestede subsidie. Gezien het bovenstaande zijn de uitvoeringskosten redelijk in vergelijking met de projectkosten.
Is er sprake van een correcte verhouding tussen flexibiliteit in de uitvoering (ruimte om gedurende het subsidiejaar de focus van de inzet te verschuiven) en gedegen subsidieverlening op basis van een gelijk speelveld?	De partijstichtingen geven aan dat het subsidiekader breed is geformuleerd en dat de activiteiten die ze uit willen voeren hier in het algemeen goed in passen. Er is wel sprake van veel verschuivingen binnen de geplande activiteiten. Veelal om rekening te houden met ontwikkelingen in de lokale context, of veranderingen in de uitvoeringscapaciteit van de partijstichtingen. Veranderingen in de lokale context betreffen bijvoorbeeld veranderingen in de veiligheidssituatie in een land, ontwikkelingen binnen de samenwerkingspartner of ontwikkelingen in de politieke situatie. Wijzigingen in de activiteiten moeten binnen het subsidiekader ter beoordeling worden voorgelegd aan het ministerie van BZ. De partijstichtingen vinden dat dit ten koste gaat van de flexibiliteit. In de meeste gevallen kost dit echter niet veel tijd en vormt een gebrek aan flexibiliteit dus geen grote belemmering in de uitvoering.
In hoeverre is er onder aanvragers/uitvoerders sprake van een kritische reflectie op de samenwerking met lokale partners en in hoeverre speelt deze reflectie mee in vervolgaanvragen?	In veel gevallen wordt er door de partijstichtingen al meerjarig met de zusterorganisaties samengewerkt. Voor de meeste stichtingen geldt dat er jaarlijks, al dan niet samen met de lokale partners, wordt teruggekeken op de projecten van het voorgaande jaar. Er wordt door de partijstichtingen kritisch gekeken naar het al dan niet doorzetten van de samenwerking of projecten met de zusterpartijen c.q. -organisaties, bijvoorbeeld wanneer er niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden voor het succesvol toepassen van de <i>party-to-party</i> -benadering.

5.2 Conclusie relevantie en effectiviteit

5.2.1 Relevantie

Het NPPP is relevant binnen de beleidsdoelen van het NFRP. Het NFRP is opgezet om ondersteuning te bieden bij het verbeteren en versterken van democratische processen, institutionele capaciteit en de rechtsstaat in landen rondom de EU. Politieke partijen spelen een belangrijke rol in het democratisch proces. Het NPPP is het programma dat zich richt op de versterking van politieke partijen in de doellanden van Matra en Shiraka, middels de subsidies aan de Nederlandse partijstichtingen. Volgens het subsidiekader van het NPPP is het doel van het programma om kadervorming en netwerkvorming van zusterpartijen c.q. -organisaties te versterken. Activiteiten binnen het programma moeten bijdragen aan het democratiseringsproces. Er is echter geen gedetailleerde *Theory of Change* uitgewerkt waarin is vastgelegd op welke wijze de activiteiten binnen het NPPP hieraan moeten bijdragen.

De *party-to-party*-aanpak van het NPPP is geschikt voor het opzetten van activiteiten ter versterking van het kader van zusterpartijen c.q. -organisaties. Het ideologische verwantschap creëert vertrouwen om samen te werken met de partijstichting. De partijstichting kan ook waardevolle praktische kennis mobiliseren over de organisatie van een politieke partij, praktische politieke vaardigheden en de gezamenlijke ideologie. De *party-to-party*-benadering stelt

partijstichtingen in staat om activiteiten te ontwikkelen die aansluiten bij de praktische behoeften van de partij. Bijvoorbeeld bij het opzetten van campagnes, het opstellen van programma's en het vergroten van politieke participatie. Dit versterkt de rol van de politieke partij in het politiek proces. Het is niet in alle landen mogelijk om samen te werken met een 'zusterpartij'.

Met de NPPP-aanpak worden echter niet alle barrières voor een goed werkende pluriforme democratie geadresseerd. Belangrijke barrières in de doellanden zijn bijvoorbeeld partijen die zeer nauw verbonden zijn met één persoonlijkheid of financier (bijvoorbeeld een oligarch), corruptie, cliëntelisme of een gebrek aan een coherente ideologie. Met partijen die zich door deze eigenschappen kenmerken wordt niet samengewerkt. Er zijn ook barrières op het niveau van het partijstelsel die niet direct worden geadresseerd. Voorbeelden zijn stelsels waar partijen niet langs ideologische lijnen verdeeld zijn, maar naar religie, etniciteit of regio, of stelsels die worden gedomineerd door één grote politieke partij. Om bij te dragen aan het verlagen van deze barrières is de *party-to-party*-benadering minder relevant.

De partijstichtingen onderschrijven dat het NPPP moet bijdragen aan democratisering in de doellanden. De doelen van de partijstichtingen liggen in de lijn van de doelen van het programma. Daarnaast leggen partijen in meer of mindere mate een nadruk op het uitdragen van hun ideologie. Dit is in principe niet strijdig met de doelstellingen van het programma en de *party-to-party*-aanpak.

De activiteiten die door de partijstichtingen worden uitgevoerd zijn relevant voor de doelen van het NPPP. De activiteiten zijn gericht op de versterking van kader- en netwerkvorming binnen de zusterpartijen c.q. -organisaties. De activiteiten zijn eveneens relevant voor de zusterpartijen c.q. -organisaties. De ontwikkelde activiteiten werden veelal in samenwerking met de zusterpartijen c.q. -organisaties opgezet. De vraag-gestuurde aanpak voor het tot stand komen van de activiteiten zorgt ervoor dat deze aansluiten op de behoeften van de lokale partners. Dit vergroot de relevantie voor de lokale context. In de meeste gevallen stemmen de partijstichtingen en de zusterpartijen c.q. -organisaties jaarlijks af welke activiteiten opgezet worden. Er wordt beperkt gewerkt met meerjarige doelen en projecten. Dit zou de relevantie van de activiteiten kunnen vergroten.

5.2.2 Effectiviteit

De evaluatie heeft zich voornamelijk gericht op effectiviteit in termen van *output* en minder op de *outcome* van het NPPP. De *output* van het programma betreft een omvangrijk aantal projecten gericht op de doellanden die in lijn zijn met de doelstellingen van het programma. Het lukt partijstichtingen goed de subsidiegelden te besteden en activiteiten te realiseren, zij het met relatief veel tussentijdse aanpassingen. In de Shiraka-regio is dit, met name door de lokale context, een grotere uitdaging dan in de Matra-regio. Aspecten waarop de meeste *outcomes* gerapporteerd kunnen worden zijn de participatie van jongeren en vrouwen in de zusterpartijen van de partijstichtingen. Lange termijn doelen en meetbare indicatoren ontbreken echter nog in de meeste projecten, waardoor uitspraken over de effectiviteit van het programma beperkt blijven.

5.3 Conclusie efficiëntie

De partijstichtingen voeren samen met de zusterorganisaties een groot aantal relatief kleine projecten uit. Over het algemeen weten de partijstichtingen het grootste deel van de subsidie uit te geven. De stichtingen voeren de activiteiten uit met een klein team. In de meeste gevallen zijn het één of twee (parttime) medewerkers die de subsidie beheren. Dit maakt de uitvoering van projecten wel kwetsbaar voor uitval van personeel. Daarnaast maken de stichtingen gebruik

van een pool van professionele trainers of vrijwilligers uit de achterban van de partij om de activiteiten uit te voeren. De overhead (kantoor- en personeelskosten) die de partijen aan het NPPP toerekenen is gemiddeld tussen de 15%-20% van de uitgegeven subsidie. De partijstichtingen hebben geen andere inkomsten en wel kantoor- en personeelskosten. De stichtingen zijn opgericht om uitvoering te geven aan het programma. Deze constructie is in lijn met de financiering van andere activiteiten van politieke partijen (bijvoorbeeld wetenschappelijk bureaus, jongerenafdelingen). Gegeven deze achtergrond is het redelijk dat 20% van het budget kan worden besteed aan indirecte, niet aan activiteit-gerelateerde kosten.

De aanvragen en verantwoording van de subsidie zijn in de evaluatieperiode meer gestandaardiseerd en strikter geworden. Waar in 2017 nog in korte tijd een subsidiekader moest worden opgesteld om het NPPP vorm te geven, is er nu een meer gestroomlijnde en gestandaardiseerde aanvraagprocedure. De betrokken directies voeren een lichte toets uit op de aanvragen. De belangrijkste inhoudelijke beoordelingscriteria zijn of de activiteiten ten goede komen aan de doellanden en of de activiteiten in lijn zijn met het type activiteiten die in het subsidiekader zijn vermeld. Er bestaan echter nog wel verschillen in de aanvragen en verantwoording wat betreft de mate waarin de activiteiten, doelen en resultaten concreet worden beschreven. Verantwoordingen bieden slechts beperkt inzicht in de resultaten van het programma. Door het jaarlijkse karakter van de subsidie wordt ook beperkt gekeken naar resultaten en doelen die misschien over meerdere jaren worden bereikt.

5.4 Aanbevelingen

Volgend op onze conclusies en de bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken, komen wij tot de volgende aanbevelingen voor het NPPP.

- a. Stel een beleidstheorie op waarin de manier waarop de activiteiten moeten bijdragen aan de gestelde doelen wordt uitgewerkt. De beleidstheorie moet duidelijk maken aan welke barrières voor grotere democratisering het NPPP kan bijdragen. Dit kan ook helpen bij het beoordelen van de projecten, omdat er daarmee een kwaliteitsaspect in de beoordeling gebracht kan worden.
- b. Overweeg het invoeren van een meerjarige subsidie. Dit zou bevorderlijk zijn voor de continuïteit van de samenwerking tussen de partijstichtingen en hun lokale partners. Ook zou het bevorderlijk kunnen zijn voor het formuleren van meerjarige doelen met de partnerorganisaties.
- c. Ook zonder het invoeren van een meerjarige subsidie, kunnen partijstichtingen meer inzetten op het formuleren van lange termijn doelen in de uitvoering van projecten en voor de samenwerking met hun partners. Doelen kunnen geformuleerd worden op *output*- en *outcome*-niveau.
- d. Voor het rapporteren op *output*- en *outcome*-niveau, is het noodzakelijk meetbare doelen op te stellen binnen een project of samenwerkingsverband en daarbij indicatoren te formuleren. Door dit van tevoren uit te denken en te specificeren, is er ook de ruimte om bij voorbaat een methode te ontwikkelen om de benodigde gegevens bij te houden. Dit is minder werk dan het achteraf uitzoeken of opvragen van gegevens.
- e. Om een beter overzicht te hebben van de uitkomsten van het programma kan het behulpzaam zijn naast de aanvraag ook de verantwoording verder te standaardiseren. Daarbij kan aangesloten worden op de aanvraag, zodat verwachte resultaten en behaalde resultaten duidelijk naast elkaar worden gepresenteerd. Verder zou, om

de verantwoordingen goed vergelijkbaar te maken, van iedere activiteit de volgende informatie gevraagd kunnen worden:

- i. De begunstigde van de activiteit (lokale partner/partij);
- ii. Het doelland waarop de activiteit gericht is;
- iii. Eventuele internationale samenwerkingspartners;
- iv. De doelstelling van het kader waaronder de activiteit valt/kan worden geschaard;
- v. De doelstelling van de activiteit;
- vi. De doelgroep van de activiteit;
- vii. Het aantal betrokken deelnemers van de begunstigde partij (bereik).

Bijlage 1. Evaluatiematrix

Evaluatievragen	Indicatoren / analyse	Inter-views	Desk research	Portfolio analyse	Case studie
Relevantie en effectiviteit					
Wat is de relevantie van het NPPP en van de gevolgde party-to-party benadering? Wat zijn de voorwaarden voor een relevante en effectieve inzet van deze benadering en in hoeverre worden deze gerealiseerd?	- Analyse van de relevantie van het programma: Landenkeuze, activiteiten, partnerorganisaties, doelstellingen - Opstellen beleidstheorie voor party-to-party-benadering - Succesfactoren en faalfactoren (lokale context, organisatie, activiteiten, betrokkenheid van lokale partijen, onderwerpen) - Analyse doelstellingen van activiteiten - Analyse gerealiseerde activiteiten en resultaten	X	X	X	X
Aan welke voorwaarden dient de lokale context te voldoen voor een succesvolle party-to-party benadering en in welke mate is deze context aanwezig in beide doelregio's? Hoe verhoudt dit zich tot een meer algemene en niet partij gerelateerde aanpak gericht op het volledige politieke spectrum?	- Analyse van verloop van de samenwerking en invloed lokale context daarop - Perceptie van de lokale doelgroep/partij op de samenwerking en effectiviteit van het programma - Analyse meerwaarde van de party-to-party aanpak ten opzichte van algemene aanpak en rol lokale context	X	X		X
Slagen Nederlandse politieke partijstichtingen erin om geschikte samenwerkingspartners te vinden voor relevante ondersteuningsactiviteiten? Zijn er wat dit betreft verschillen tussen Matra- en Shiraka-landen?	- Oordeel van de politieke partijstichtingen over het vinden van geschikte samenwerkingspartners in Matra en Shiraka - Ex-post oordeel van de politieke partijstichting over samenwerkingspartners in Matra en Shiraka - Eigenschappen van geschikte samenwerkingspartners	X			X
In hoeverre sluiten de ondernomen activiteiten van de politieke partijstichtingen aan bij de doelstellingen van het NPPP?	- Uitwerking van de doelstellingen van het NPPP - Inventarisatie doelstellingen van ondernomen activiteiten - Aantal projecten waarvan de doelen overeenkomen met die van het NPPP	X	X	X	X
In hoeverre is er onder de politieke partijstichtingen sprake van afstemming met de inzet van gelijkgestemde organisaties uit andere EU-lidstaten?	- Mate waarin politieke partijstichtingen aangeven af te stemmen met organisaties uit EU lidstaten (algemeen en over specifieke activiteiten) - Aantal activiteiten waar organisaties uit andere lidstaten betrokken zijn	X			X

Evaluatievragen	Indicatoren / analyse	Inter-views	Desk research	Portfolio analyse	Case studie
Biedt het subsidiekader voldoende mogelijkheid om subsidievoorstellen te beoordelen op rechtmatigheid en relevantie in het licht van de (NFRP) doelstellingen?	- Analyse van de subsidievoorstellen - Analyse van beoordelingen van de subsidies - Analyse relevantie activiteiten - Inventarisatie vereiste informatie om rechtmatigheid vast te stellen	X	X		
Hoe interpreteren de politieke partijstichtingen de doelstellingen van het programma en verschilt deze interpretatie van die van het ministerie van Buitenlandse Zaken?	- Uitwerking doelstellingen volgens BZ - Uitwerking doelstellingen volgens politieke partijstichtingen - Inventarisatie doelstellingen gesubsidieerde activiteiten	X	X		X
Welke soorten activiteiten hebben de Nederlandse politieke partijen/partijstichtingen ondernomen om die doelstellingen te realiseren en wie hebben daarvan geprofiteerd?	- Inventarisatie van ondernomen activiteiten en resultaten - Inventarisatie partners - Inventarisatie doelgroepen			X	X
Efficiëntie					
Is er voldoende rechtvaardiging voor de 20% van het budget die kan worden besteed aan indirecte, niet aan activiteiten toe te rekenen kosten?	Onderbouwing kostencomponenten (programmakosten, overhead)	X	X		X
Geven de ingediende aanvragen en verantwoordingen een goed inzicht in de daadwerkelijk ondernomen activiteiten? Hoe kan dit worden verbeterd?	- Analyse van aanvragen en verantwoording - Oordeel van beoordelaars en over mate waarin er voldoende inzicht wordt gecreëerd - Mate waarin de documentatie informatie bevat over doelen, activiteiten, uitkomsten en resultaten		X		X
Zijn de uitvoeringskosten van de diverse stichtingen redelijk in vergelijking met de projectkosten?	- Analyse onderbouwing kostencomponenten (programmakosten, overhead) - Verschillen tussen de politieke partijstichtingen	X	X		
Is er sprake van een correcte verhouding tussen flexibiliteit in de uitvoer (ruimte om gedurende het subsidiejaar de focus van de inzet te verschuiven) en gedegen subsidieverlening op basis van een gelijk speelveld?	- Oordeel van BZ en politieke partijstichtingen over mate van flexibiliteit in de subsidie - Analyse van geplande activiteiten versus gerealiseerde activiteiten (Worden activiteiten bijgesteld? Waarom? Wordt de subsidiegever (op tijd) betrokken?)	X		X	X
In hoeverre is er onder aanvragers/uitvoerders sprake van een kritische reflectie op de samenwerking met lokale partners en in hoeverre speelt deze reflectie mee in vervolgaanvragen?	- Oordeel van BZ en de politieke partijstichtingen over kritische reflectie over samenwerking met lokale partners - Hoe wordt reflectie vormgegeven en uitgewisseld (evaluaties, leersessies, feedback, monitoring) - Monitoring van voortgang projecten en samenwerking met de lokale partners	X		X	X

Bijlage 2. Respondentenlijst

Partijstichtingen

APF

BDI

De Helling DDA

EFS

FICDD

FMS

HvSS / VVD International

IDI

VOE

Nederlandse ambassades

Bosnië-Herzegovina

Libanon

Marokko

Moldavië

Oekraïne

Tunesië

Lokale partijen/organisaties

Afek Tounes (Tunesië)

Boris Divković Foundation (Bosnië-Herzegovina)

Christian Democratic People's Party (Moldavië)

Kataeb party (Libanon)

Parti Vert Marocain (Marokko)

Social Democratic Platform (Oekraïne)

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Directie Noord-Afrika en Midden Oosten

Directie Europa

Dossierhouder buitenlandse financiering

Overig

Ministerie van Binnenlandse Zaken, directie bestuur, financiën en regio's

Bijlage 3. Literatuurlijst

Amundsen (2007), *Donor Support to Political Parties: Status and Principles*.

APE Public Economics and MDF (2015), *Evaluation report MATRA programme (in pre-accession countries: Western Balkan and Turkey) 2012 – 2014*.

Evaluatie en Adviescommissie Wet financiering politieke partijen

IOB (2015), *Evaluation of the MATRA programme in the Eastern Partnership countries 2008-2014*.

IOB (2015), *The Only Constant is Change - Evaluation of the Dutch contribution to transition in the Arab region (2009-2013)*.

Ministerie van Buitenlandse Zaken (2009), MATRA gemoderniseerd, 16 oktober 2009.

OESO (2014), *Accountability and democratic governance: orientations and principles for development*.

Staatscourant 2018, 12980, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2018-12980.html>.

Tweede Kamer 1990-1991, nr. 21922.

Tweede Kamer 1993-1994, nr. 23125-4.

Tweede Kamer 1998-1999, nr. 25704-65c.

Tweede Kamer nr. 32623-40.

Tweede Kamer nr. 34300-V-51.

Aanvullend op de literatuur zijn ook de aanvragen, beschikkingen en inhoudelijke en financiële verantwoordingen over de jaren 2017, 2018 en 2019 van alle partijstichtingen bestudeerd.

Bijlage 4. Casestudies

<i>Programma</i>	<i>Partijstichting</i>	<i>Land</i>	<i>Zusterpartij</i>
Matra	VOE (SGP)	Moldavië	CDPP
	IDI (D66)	Bosnië Herzegovina	Boris Divković Foundation
	FMS (PvdA)	Oekraïne	SD Platform
Shiraka	HVSS (VVD)	Tunesië	Afek Tounes
	De Helling DDA (GL)	Marokko	Parti Verte Marocaine (PVM)
	EFS (CDA)	Libanon	Kataeb Party